

2020:00017 - Åpen

Rapport

Kulturtilbud for inkludering av eldre med innvandrerbakgrunn

Forprosjekt

Forfattere:

Mariann Sandsund, Trude Mariane Midtgård, Vegar Rangul, Tommy Haugan

Rapport

Kulturtilbud for inkludering av eldre med innvandrerbakgrunn

Forprosjekt

EMNEORD:
Kultur
Innvandrere
Eldre
Inkludering

VERSJON

1

DATO

14.02.2020

FORFATTER(E)

Mariann Sandsund, Trude Mariane Midtgård, Vegar Rangul, Tommy Haugan

OPPDRAGSGIVER(E)

Regionalt Forskningsfond Midt-Norge

OPPDRAGSGIVERS REF.

Linda M. Bye

PROSJEKTNR

102017785

ANTALL SIDER OG VEDLEGG:

47

SAMMENDRAG

Norge blir et stadig mer flerkulturelt samfunn, og antallet eldre med innvandrerbakgrunn vil øke i årene framover. Overordnet mål for prosjektet har vært å utvikle ny kunnskap og nye forslag til hvordan skape gode kulturelle møteplasser mellom eldre med innvandrerbakgrunn og etnisk norske eldre der felles kulturaktiviteter skal bidra til økt inkludering i lokalsamfunnet. I prosjektet er det brukt flere metodiske tilnæringer og analyser: Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT3 og 4), Levekårsundersøkelsen for innvandrere 2016 og intervju med innvandrere og andre med kunnskap om temaet. Resultatene viser at terskelen for å delta i etablerte kulturaktiviteter oppleves som høy. For at eldre med innvandrerbakgrunn skal delta på nye arenaer, er det viktig å etablere lavterskeltilbud. Typen aktivitet er ikke av så stor betydning i første omgang, så lenge aktiviteten inneholder samhandling og interaksjon. Det er viktig å etablere tillit, og i tillegg ha fokus på informasjon, sted aktivitetene gjennomføres (lokalsamfunnet) og kostnader. Dersom kultur-aktivitetene skal bidra til økt inkludering forutsetter det også at nordmenn deltar på felles aktiviteter og arrangement. Å kunne det norske språket går igjen som en av de viktigste barrierene for inkludering og deltakelse. For de som ikke kan språket vil det derfor være viktig at kulturtilbudene formidles på ulike språk og gjennom flere ulike kanaler som inkluderer både sosiale medier og personlig kontakt. Prosjektet er et samarbeid mellom Trondheim kommune, SINTEF, Nord Universitet og HUNT Forskningscenter, og er finansiert av Regionalt Forskningsfond Midt.

UTARBEIDET AV

Mariann Sandsund, seniorforsker

SIGNATUR

KONTROLLERT AV

Marian Ådnanes, forskningsleder

SIGNATUR

GODKJENT AV

Jon Harald Kaspersen, forskningssjef

SIGNATUR

RAPPORTNR

2020:00017

ISBN

978-82-14-06298-4

GRADERING

Åpen

GRADERING DENNE SIDE

Åpen

Historikk

VERSJON	DATO	VERSJONSBEKRIVELSE
1	2020-02-04	

Innholdsfortegnelse

Forord	5
1 Innledning	6
2 Mål	7
3 Metode	8
3.1 State-of-the-art (HUNT-data).....	8
3.2 Levekårsundersøkelsen.....	11
3.3 Behovskartlegging.....	12
Intervju som metode	12
Informanter.....	12
Intervjuene.....	12
4 Resultat	13
4.1 HUNT.....	14
4.2 Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn, 2016.....	21
4.3 Behovskartleggingen.....	23
4.3.1 Barrierer for deltakelse.....	23
Betydningen av relasjoner og tillit for kulturdeltakelse	25
Kultur som konsument og kultur som deltaker	27
4.3.2 Møtet med Norge – særskilte barrierer for deltakelse for eldre med innvandrerbakgrunn	28
Språk som barriere og mulighet.....	29
Andre barrierer	31
4.3.3 Nettverksbygging og deltakelse i kulturaktiviteter	31
Informasjon.....	33
4.3.4 Kommunikasjon/teknologi	34
Eksisterende tilbud	35
5 Diskusjon	36
6 Oppsummering og anbefalinger	40
7 Videre arbeid i et hovedprosjekt	44
8 Referanser	45

BILAG/VEDLEGG

[Skriv inn ønsket bilag/vedlegg]

Forord

Prosjektet "Kulturtilbud for inkludering av eldre med innvandrerbakgrunn" er et regionalt kvalifiseringsprosjekt under utlysningen: Innovasjon i offentlig sektor, med finansiering fra Regionalt Forskningsfond Midt-Norge.

Prosjektet er et samarbeid mellom Kulturenheten i Trondheim kommune (prosjektansvarlig), avdeling Helse ved SINTEF Digital (prosjektledelse), NORD Universitet og HUNT forskningscenter (prosjektpartnere).

I tillegg til intervjudata er det i prosjektet brukt data fra Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT) og Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn, 2016.

HUNT er et samarbeidsprosjekt mellom HUNT forskningscenter (Fakultet for Medisin og Helsevitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet NTNU), Trøndelag fylkeskommune, Helse Midt-Norge og Nasjonalt folkehelseinstitutt.

Data fra "Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn, 2016" er innsamlet av Statistisk sentralbyrå. Undersøkelsen er finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon av NSD – Norsk senter for forskningsdata AS. Verken Statistisk sentralbyrå, Barne- og likestillingsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, eller NSD er ansvarlige for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort.

Takk til alle som har deltatt i intervjuer og workshops og har delt sine erfaringer med oss.

1 Innledning

Norge blir et stadig mer flerkulturelt samfunn, og innvandrere i Norge består av personer med bakgrunn fra 214 ulike land og selvstyrte regioner. De har kommet hit som flyktninger, som arbeidsinnvandrere, for å ta utdanning eller gjennom familierelasjoner til noen i Norge (SSB). I Trondheim kommune alene var det i 2017 totalt 23 176 personer med innvandrerbakgrunn. 853 var over 67 år, 1845 i aldersgruppen 55-66 år og 12 471 var mellom 30 og 54 år (Integrerings- og Mangfoldsdirektoratet, IMDi, 2017), og antallet eldre med innvandrerbakgrunn vil øke i årene framover (IMDi, 2017). SSB har siden 2005 gjort framskrivinger på innvandrerbefolkningen, og antall innvandrere vil vokse til 1,3 millioner i 2050. I tillegg forventes at levealderen vil øke jevnt til 87,5 år for menn og 90 år for kvinner i 2070. Dette betyr at Norge vil få stadig flere eldre på sikt. I dag utgjør eldre over 70 år rundt 10 prosent av befolkningen, mens i 2070 vil de utgjøre 20 prosent (Brunborg, 2012).

Fram til nå er det oftest fysisk aktivitet som er blitt anerkjent som et tiltak som fremmer god helse. I 2011 kom imidlertid en av de første store epidemiologiske studiene fra Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT), som viste at det å være involvert i kulturelle aktiviteter, som det å gå på teater/museum eller aktive kulturelle aktiviteter som å spille instrument, var assosiert med god helse, bedret livskvalitet og redusert risiko for angst og depresjon (Cuyppers et al., 2011). I studien fant de at menn så ut til å få mer av den opplevde helsegevinsten ved å være involvert i forskjellige typer kulturaktiviteter enn kvinner gjorde. Imidlertid var deltakelse i forskjellige kulturelle aktiviteter assosiert med god tilfredshet med livet, lite angst og depresjon hos begge kjønn. Forskere fant også doseresponsforening - jo flere aktiviteter, jo bedre følte en person seg. En annen studie fra HUNT viser kvinner som ikke engasjerte seg i å spille et instrument, synge eller er med på teater hadde økt risiko for dårlig selvrapportert helse sammenlignet med kvinner som aktivt deltok i slike aktiviteter (Løkken et al., 2018). Menn som ikke engasjerte seg i å spille et instrument, synge eller gå på teater hadde økt risiko for å prematur død, sammenlignet med menn som deltok aktivt. Oppsummert tyder disse funnene på at å delta ofte i aktiviteter med musikk, sang og teater ser ut til å øke subjektiv selvrapportert helse for kvinner og redusere dødeligheten for menn. Stimulering av slike aktiviteter kan ha positive helseeffekter i befolkningen. I en prospektiv oppfølgingsstudie i HUNT (8 års oppfølging), ble sammenhengen mellom dødelighet og deltakelse i enkeltkulturelle aktiviteter så vel som mengde og hyppighet av deltakelse undersøkt. Funnene viste at deltakelse på minst en kulturell aktivitet påvirket levetid (Løkken et al., 2019).

Inkludering og integrering i det norske samfunnet er et uttalt mål, og sosial anerkjennelse og fellesskapsfølelse er kanskje den viktigste forutsetningen for at personer med innvandrerbakgrunn, uansett alder, skal kunne vokse seg sterke og trygge i et nytt land (Kunst et al., 2015). Inkludering skjer gjennom tilhørighet og deltakelse i fellesskapet, mens integrering skjer gjennom norskopplæring og kvalifisering, komme inn i yrkes- og samfunnsliv, tilpasning og tilrettelegging (NOU, 2011). God helse er ikke kun fravær av sykdom, men også et spørsmål om fysisk, mentalt og sosialt velvære (WHO, 1986), og kultur er et viktig helsefremmende virkemiddel som bidrar til sosialt fellesskap og livskvalitet (Knudtsen et al, 2005). Eldre med innvandrerbakgrunn er imidlertid en marginalisert gruppe som i liten grad deltar aktivt i storsamfunnet.

I Trondheim kommunes styringsdokumenter er det et mål at alle eldre i Trondheim skal ha tilgang til et mangfoldig og variert kulturtilbud. Disse rettighetene gjelder alle kommunens innbyggere, men Trondheim kommune har fortsatt en utfordring i å nå eldre med innvandrerbakgrunn. Trondheim kommune har et pågående prosjekt BABA, som er et prosjekt tilrettelagt for eldre med minoritetsbakgrunn, etter ide fra metodikken i "Fargespill" (<https://www.kamfest.no/nb-no/fargespill>). Kulturenheten i Trondheim kommune ved Seniorkultur ønsker med dette å nå ut til en gruppe eldre som i liten grad nås gjennom Seniorkulturs ordinære tilbud. Med prosjektet BABA er målet å skape en god og spennende kulturell møteplass mellom etnisk norske eldre og eldre med flerkulturell bakgrunn.

Økt deltakelse i kulturtilbud for denne gruppen representerer et stort potensial for inkludering i det norske samfunnet, men det mangler tilstrekkelig kunnskap om hvilke nye løsninger som kreves for at eldre med innvandrerbakgrunn skal motiveres for deltakelse i kulturtilbud. I Trondheim kommune er det gjennomført studier som setter søkelys på deltakelse i kulturaktiviteter blant eldre (Jaastad 2011, 2012; Tronsen 2014), men det finnes imidlertid lite forskningsbasert kunnskap knyttet til kultur og eldre med innvandrerbakgrunn. Kvantitative data for personer over 70 år med innvandrerbakgrunn er nærmest fraværende, for eksempel i HUNT og Levekårsundersøkelsen blant innvandrere (SSB, 2016).

2 Mål

Overordnet mål for prosjektet har vært å utvikle ny kunnskap og nye forslag til hvordan skape gode kulturelle møteplasser mellom eldre med innvandrerbakgrunn og etnisk norske eldre over 65 år. Felles kulturaktiviteter skal bidra til økt inkludering av eldre med innvandrerbakgrunn i lokalsamfunnet.

Følgende **delmål** har vært definert i prosjektet:

- 1) Identifisere deltakelse i kulturaktiviteter hos norske eldre og eldre med innvandrerbakgrunn.
- 2) Etablere kunnskap knyttet til barrierer og brukerbehov for deltakelse i kulturaktiviteter hos eldre med innvandrerbakgrunn.
- 3) Med bakgrunn i kunnskapsgrunnlaget, utvikle forslag til hvordan nye kulturtilbud kan bidra til økt deltakelse og inkludering (kulturaktiviteter og tjenester).

3 Metode

For å svare på problemstillingene har vi brukt flere metodiske tilnærminger og analyser av ulike typer data: HUNT-data, Levekårsundersøkelsen for innvandrere 2016 (SSB) og egne intervju med eldre med innvandrerbakgrunn for å identifisere behov og barrierer for deltakelse.

Forprosjektet er delt i tre hovedaktiviteter: 1) **State-of-the-art** med hensyn til deltakelse i kulturaktiviteter ved bruk av data fra HUNT 2) **Behovskartlegging** ved bruk av intervju (identifisere innsikt om brukerbehov og behov for tjenester som kan bidra til deltakelse). På bakgrunn av denne kunnskapen er det 3) **Utviklet forslag til prioritert retning** og beskrevet aktiviteter/tjenester som bygger på kunnskap om kulturtilbud for gjennomføring i kommunen.

Prosjektet er meldt til Norsk Senter for Forskningsdata (NSD), og ble godkjent før oppstart.

3.1 State-of-the-art (HUNT-data)

Helseundersøkelsene i Nord-Trøndelag er Norges største samling av helseopplysninger om en befolkning. Data er framskaffet gjennom fire befolkningsundersøkelser, HUNT1 (1984-86), HUNT2 (1995-97), HUNT3 (2006-08) og HUNT4 (2017-19). Til sammen har 160 000 personer samtykket til at anonymiserte helseopplysninger kan gjøres tilgjengelig for godkjente forskningsprosjekter, og nesten 110 000 har gitt blodprøver. Dette gjør HUNT til en betydningsfull samling av helsedata og biologisk materiale, også i internasjonal sammenheng.

I den tredje Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT3, 2006-08) ble spørsmål om kulturdeltagelse inkludert i spørreskjema, som ble utlevert ved frammøte og sendt i posten. Ca. 51 000 personer (54,1 prosent) svarte på spørsmålene. I den fjerde runden (HUNT4, 2007-19) ble de samme spørsmålene benyttet, og ca. 56 000 voksne deltok. Det er data fra disse to undersøkelsene som danner grunnlaget for resultatene fra HUNT i denne rapporten.

Definisjonen av kulturdeltagelse er aldri enkel, spesielt når de benyttes i spørreskjema, så derfor er det ett sett av hovedaktiviteter som er benyttet i HUNT (Figur 1), og disse spørsmålene er validert for bruk i store befolkningsstudier (Holmen et al., 2016).

KULTUR/FRIVILLIG ARBEID/LIVSSYN

48 Hvor mange ganger har du i løpet av de siste 6 måneder vært på/i:

(Sett ett kryss per linje)

	Mer enn 3 ganger/ måned	1-3 ganger/ måned	1-6 ganger siste 6 måned	Aldri
Museum, kunst- utstilling	☐	☐	☐	☐
Konsert, teater, kino	☐	☐	☐	☐
Kirke, bedehus, moske, synagoge e.l.	☐	☐	☐	☐
Idrettsarrangement	☐	☐	☐	☐

49 Hvor mange ganger har du i løpet av de siste 6 måneder selv drevet med:

(Sett ett kryss per linje)

	Mer enn 1 gang/ uke	1 gang/ uke	1-3 ganger/ måned	1-5 ganger siste 6 måned	Aldri
Politisk aktivitet/ samfunnsdebatt	☐	☐	☐	☐	☐
Forenings- virksomhet	☐	☐	☐	☐	☐
Musikk, sang, teater	☐	☐	☐	☐	☐
Menighetsarbeid	☐	☐	☐	☐	☐
Friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐
Dans	☐	☐	☐	☐	☐
Trening, idrett.....	☐	☐	☐	☐	☐

Figur 1. Spørsmålene om kulturdeltagelse benyttet i HUNT4

3.2 Levekårsundersøkelsen

For å identifisere deltakelse i kulturaktiviteter har vi benyttet data fra “Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn, 2016”, innsamlet av Statistisk sentralbyrå (SSB).¹

Levekårsundersøkelsen omfatter over 8000 innvandrere i alderen 16 til 74 år fra tolv av de største innvandringslandene i Norge: Polen, Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Tyrkia, Irak, Iran, Afghanistan, Pakistan, Sri Lanka, Vietnam, Eritrea og Somalia. Data ble innhentet i perioden oktober 2015 til juli 2016, og foregikk enten ved personlig møte med respondenten eller over telefon. Det var et grunnleggende prinsipp at man skulle kunne kommunisere med intervjuobjektene på deres eget språk. Den samlede svarprosenten var 54 prosent, men det er store variasjoner mellom landene. Undersøkelsen spenner over et bredt spekter av ulike tema innen sosioøkonomiske forhold, arbeid, sosial kontakt, verdier, holdninger og tilhørighet. I denne rapporten har vi imidlertid bare inkludert deskriptiv statistikk av personer over 45 år basert på noen få spørsmål av en viss relevans. Mer informasjon om gjennomføringen av denne Levekårsundersøkelsen kan fås i rapporten «Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn 2016» (Holmøy og Stabell Wiggen, 2017).

I tolkningene av funnene fra Levekårsundersøkelsen blant innvandrere utført i 2016, og da kanskje spesielt når det gjelder spørsmålene om holdninger og verdier, har vi tatt hensyn til hvilke opprinnelsesland som er inkludert i undersøkelsen, samt at alder korrelerer med botid.

---

¹ SSB sin undersøkelse er finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon av NSD – Norsk senter for forskningsdata AS. Verken Statistisk sentralbyrå, Barne- og likestillingsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, eller NSD er ansvarlige for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort.

3.3 Behovskartlegging

Intervju som metode

Kvalitative metoder er godt egnet når man ønsker å undersøke en problemstilling på en mer eksplorerende måte – noe det særlig er et behov når man ikke har mye kunnskap om temaet fra før (og gjerne i et forprosjekt). Generelt er kvalitative intervju en etablert og effektiv metode for datainnhenting som er godt egnet for å innhente informantenes erfaringer og oppfatninger (Kvale & Brinkmann, 2015). I dette forprosjektet var det naturlig å bruke kvalitative intervjuer for å gå i dybden og for å kunne tolke situasjoner og hendelser ut fra informantenes beskrivelse av egne erfaringer og opplevelser.

Hensikten med behovskartleggingen i dette prosjektet har vært å sette seg inn i situasjonen til eldre personer med innvandrerbakgrunn, identifisere de viktigste behovene, og dermed sikre at utvikling av en ny tjeneste er forankret i reelle brukerbehov, og dokumentere informantenes egne erfaringer og opplevelser. Dette inkluderer også forståelse fra andre som jobber med problemstillingen.

Informanter

For å kartlegge behov og barrierer for deltakelse blant eldre innvandrere ble det gjennomført semistrukturerte dybdeintervju med 13 personer (åtte kvinner og fem menn) med kunnskap om temaet: Innvandrere, etnisk norsk med erfaring fra flerkulturelle møteplasser, pårørende til innvandrere, frivillige (ildsjeler), medarrangører, Trondheim kommune, Frivillighetssentral.

Intervjuene

Intervjuene ble gjennomført som personlige intervju med en eller flere informanter i hvert intervju. Tid og sted for intervjuene ble valgt ut fra hva som passet best for informantene, og hvert intervju varte ca. en time. To forskeregjennomførte intervjuene, der en intervjuet og en noterte. En intervjuguide ble utviklet og brukt som rettleiding underveis. Intervjuguiden inneholdt åpne spørsmål over de problemområdene som skulle kartlegges, og intervjuene hadde en samtalepreget form, der informantene ledet gangen i intervjuet. Guiden ble hovedsakelig brukt som et hjelpemiddel ved begynnelsen av samtalen for å introdusere undersøkelsen og temaene, og ved slutten av samtalen for å avklare om det var tema som var utelatt, eller som deltageren ville snakke mer om. Det ble tatt skriftlige notater fra hvert intervju, og ordrette utsagn er

dokumentert uten fortolkning. Det ble ikke stilt spørsmål om informantenes egne erfaringer, men det ble stilt oppklarende spørsmål for å få utfyllende informasjon. Det ble benyttet tolk i ett av gruppeintervjuene.

Under intervjuene ønsket vi å få svar på blant annet følgende spørsmål:

- 1) I hvor stor grad, og hvilke typer kulturtilbud benytter etnisk norske eller personer med innvandrerbakgrunn seg av?
- 2) Hvilke behov har eldre med innvandrerbakgrunn knyttet til kulturtilbud, og hvordan kan eldre med flerkulturell bakgrunn bli brukt som ressurspersoner?
- 3) Hvilke arenaer er gode for å bli inkludert i "storfellesskapet", og kan deltagelse i kulturtilbud stimulere til deltagelse også på andre arenaer?
- 4) Hvilke løsninger som fremmer deltagelse i kulturaktiviteter hos eldre med innvandrerbakgrunn bør utvikles?
- 5) Hvilke kvaliteter skal foretrukket løsning inneholde?

Analyse

Analyse av kvalitative intervjuer innebærer en systematisk refleksjon over både helhet og detaljer i datamaterialet, og analysen i dette forprosjektet er knyttet til informantenes synspunkter på problemstillingen. Vi har søkt å identifisere mønstre i deltagerens refleksjoner over sine egne erfaringer gjennom en tematisk inndeling og reduksjon av intervjumaterialet.

Forslag til løsninger bygger på en systematisk vurdering av funn fra behovskartleggingen knyttet til brukernes behov, bakgrunn og miljø i tillegg til kunnskapen fra datamaterialet fra HUNT og Levekårsundersøkelsen. I tillegg er det gjennomført møter i prosjektet med Trondheim kommune og med ressursgruppa med deltakere fra NTNU, NORD Universitet og Nasjonalt kompetansesenter for kultur, helse og omsorg.

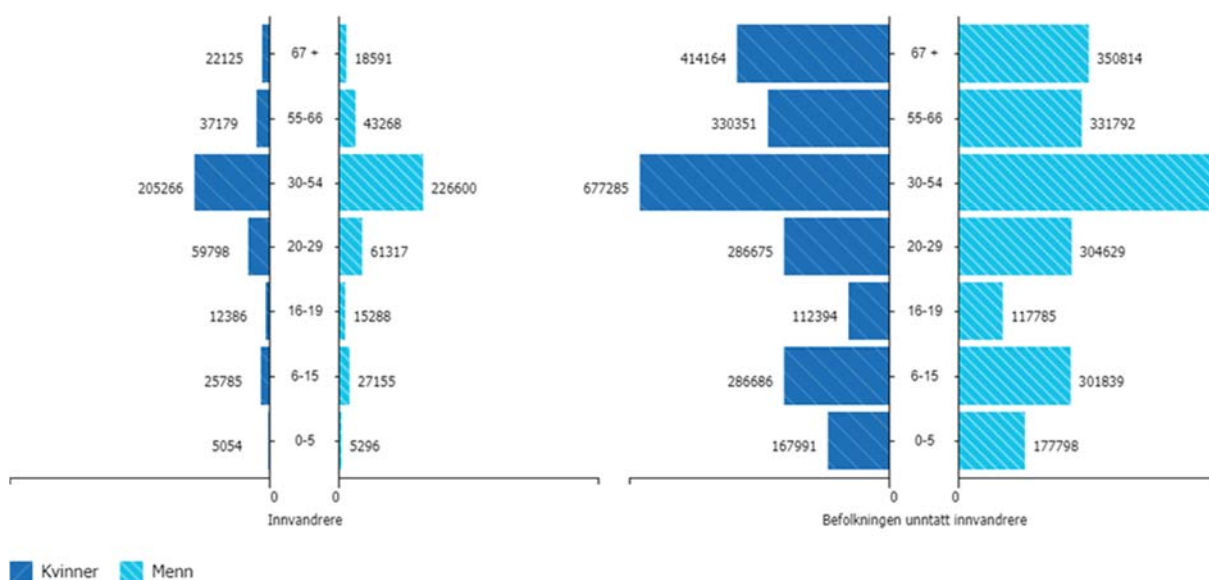
4 Resultat

Resultatkapittelet er inndelt i tre hovedavsnitt som omhandler data fra HUNT, Levekårsundersøkelsen og behovskartleggingen.

Statistikk over Norges befolkning

Figur 2 viser Norges befolkning fordelt på aldersgrupper blant innvandrere (diagram på venstre side) og aldersgrupper uten innvandrerbakgrunn (diagram på høyre side). Befolkningsdiagrammet viser at den alderskategorien med flest personer i Norge er gruppen 30-54 år. Spesielt blant innvandrere er det forholdsvis mange 30-54 åringer, og denne aldersgruppen utgjør over halvparten av alle innvandrere bosatt i Norge. I årene framover er det forventet at denne demografiske aldersfordelingen endres blant innvandrere ved at andelen «godt voksne» og eldre øke.

Aldersgrupper og kjønn (personer)

Figuren viser antall personer fordelt etter bakgrunn, kjønn og aldersinndeling i 2019 i Norge.

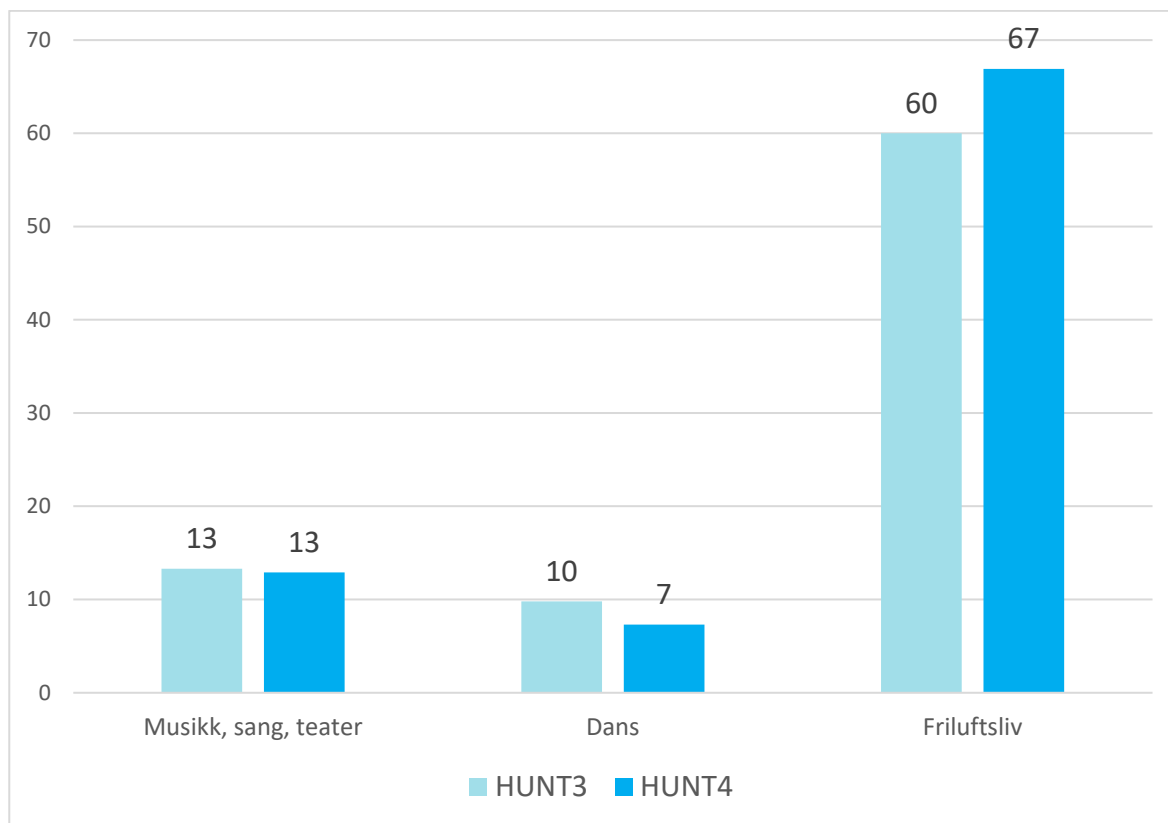
Kilde: SSB, sist målt: 01.01.2019

Figur 2. Antall personer fordelt etter bakgrunn, kjønn og alder.

4.1 HUNT

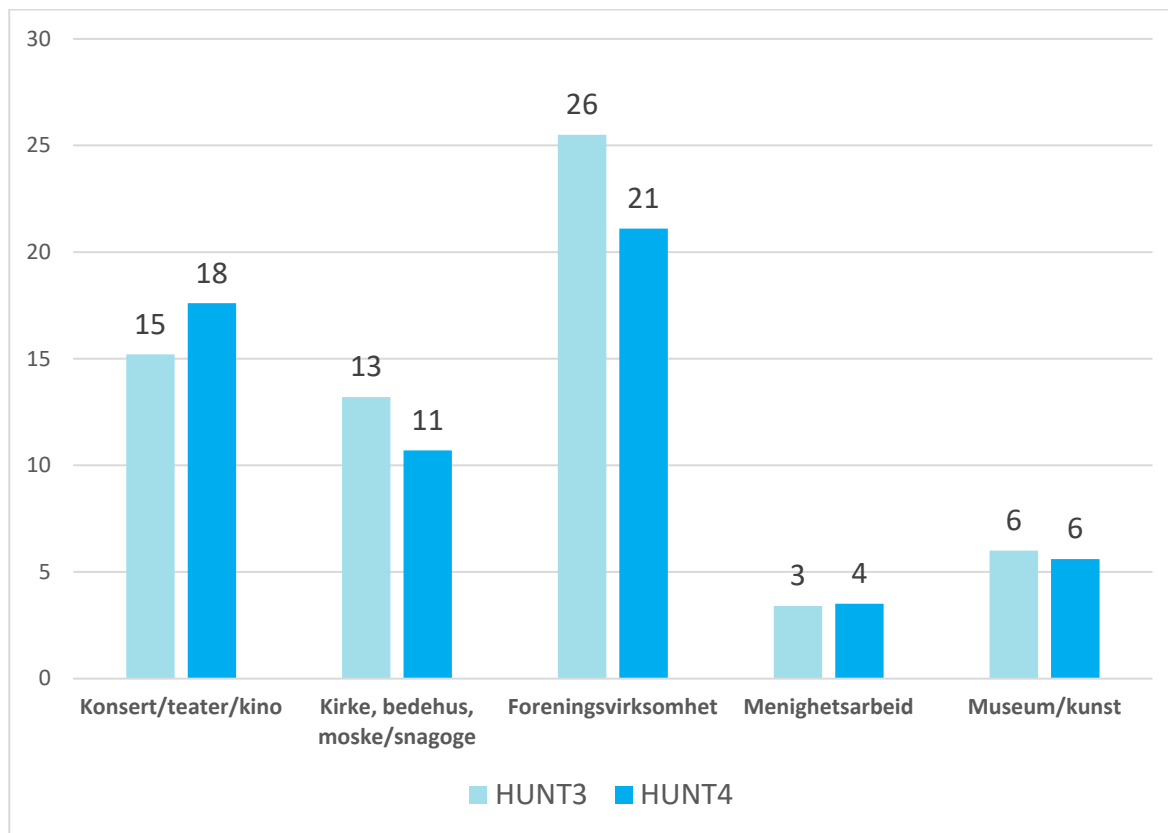
Gjennomsnittlig alder for deltakerne i HUNT3 og 4 er henholdsvis 53 og 54 år, og varierer fra 20 år til 101 år (HUNT3) /103 år (HUNT4). Friluftsliv den aktiviteten som de fleste oppgir at de driver med, uavhengig av alder og kjønn (Figur 3 og 4). Mange driver også med både foreningsvirksomhet og går på

konsert/teater/kino. Trenden i deltagelse blant disse er imidlertid ulik, der deltakelse i foreningsvirksomhet går ned fra HUNT3 til HUNT4 mens besøk/gå på konsert/teater/kino øker.

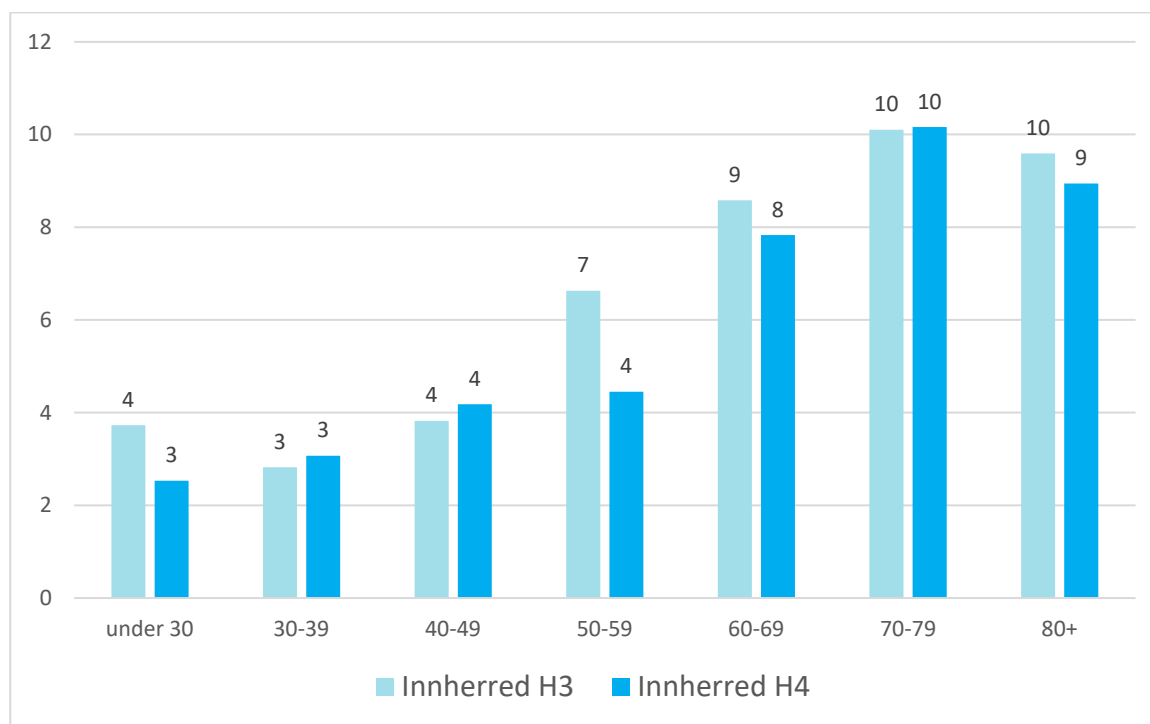
Figur 3. Kulturdeltagelse, HUNT3 (N=36701) og HUNT4 (N=41312) (andelen som svarer 1-3 ganger i måneden eller mer)

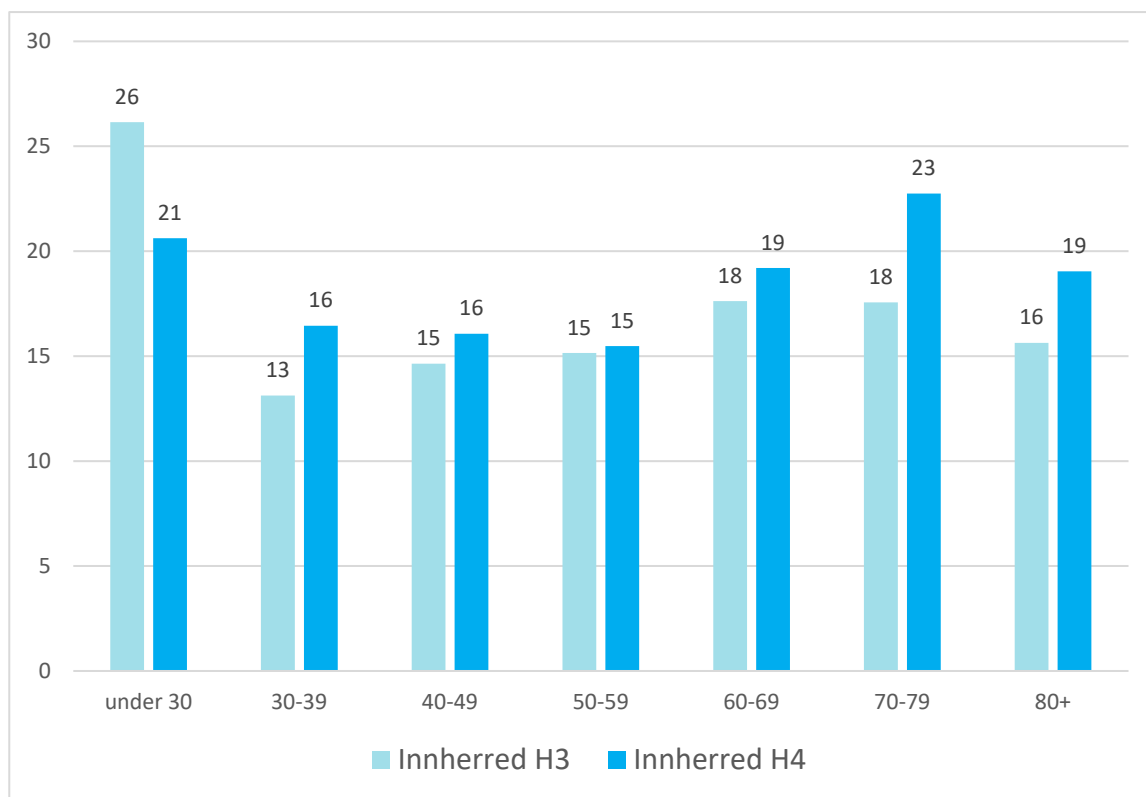
Figur 4. Kulturdeltagelse, HUNT3 (N=36701) og HUNT4 (N=41312) (andelen som svarer 1-3 ganger i måneden eller mer)

En ser klare trender i alder og type aktivitet, der museum/kunstutstilling oppsøkes av personer over 50 år (figur 5), mens konsert/kino/teater er en typisk aktivitet hvor de under 30 år besøker. Samtidig ser man en tendens til at dette er en aktivitet som eldre over 60 år gjør mer av nå av enn for ti år siden (figur 6).

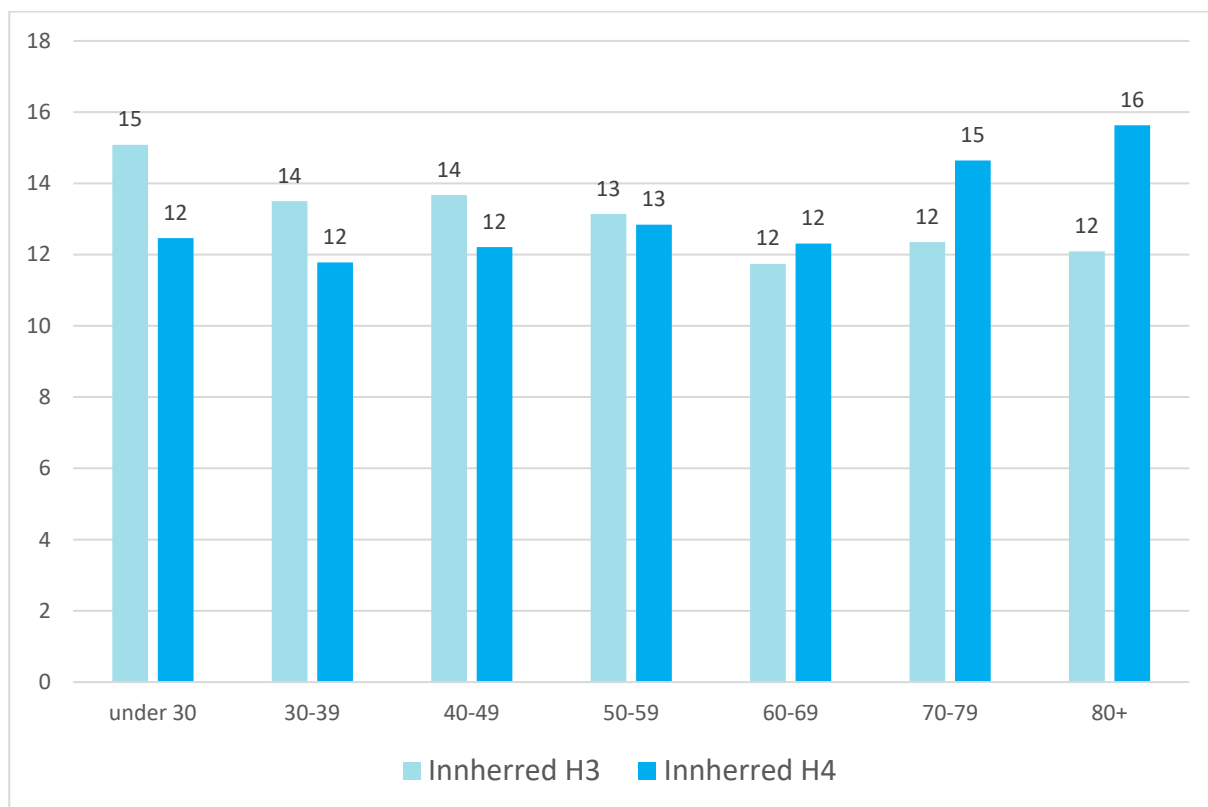

Figur 5. Vært på museum/kunstutstilling (andel som svarer 1-3 ganger i måneden eller mer) HUNT3 (N=36701) og HUNT4 (N=41312)

Musikk, sang/teater er noe som bedrives jevnlig i alle aldergrupper. 13 prosent rapporterer at de driver med dette en til tre ganger i måneden eller mer. Samtidig ser en at dette fordeler seg jevnt i hele livsløpet, med en tydelig økning i andelen blant de eldre (over 60 år) i HUNT4 (figur 7).

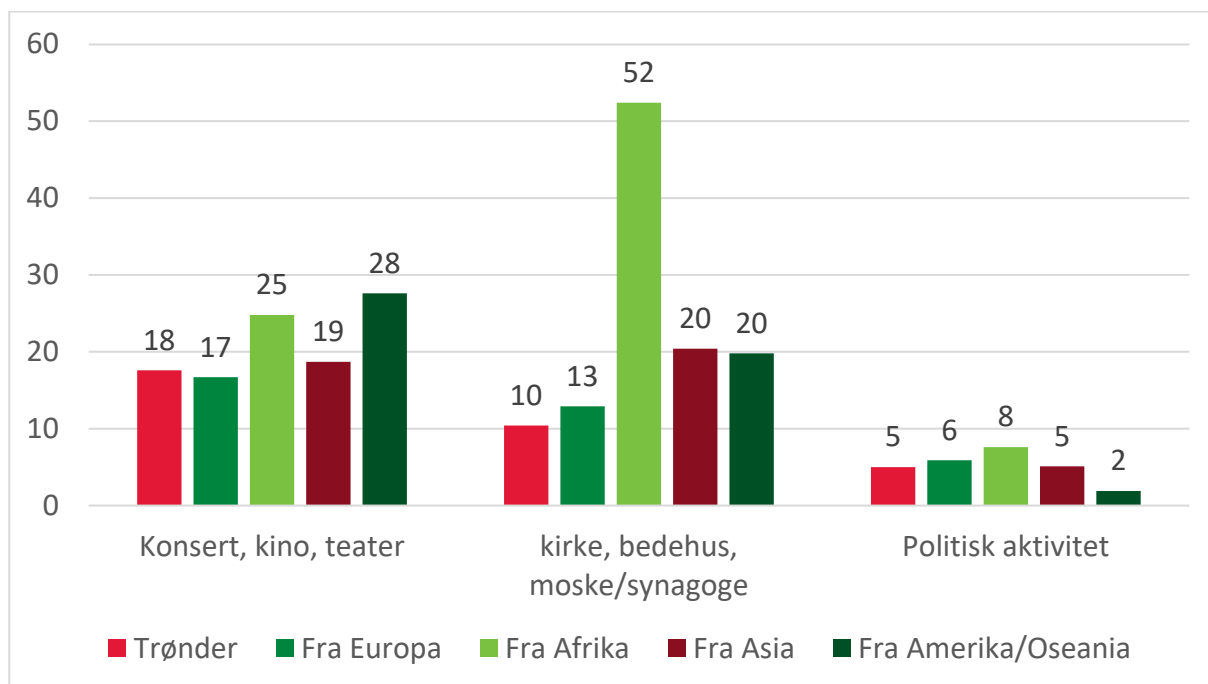

Figur 6. Vært på konsert/kino/teater (andel som svarer en til tre ganger i måneden eller mer) HUNT3 (N=36701) og HUNT4 (N=41312)

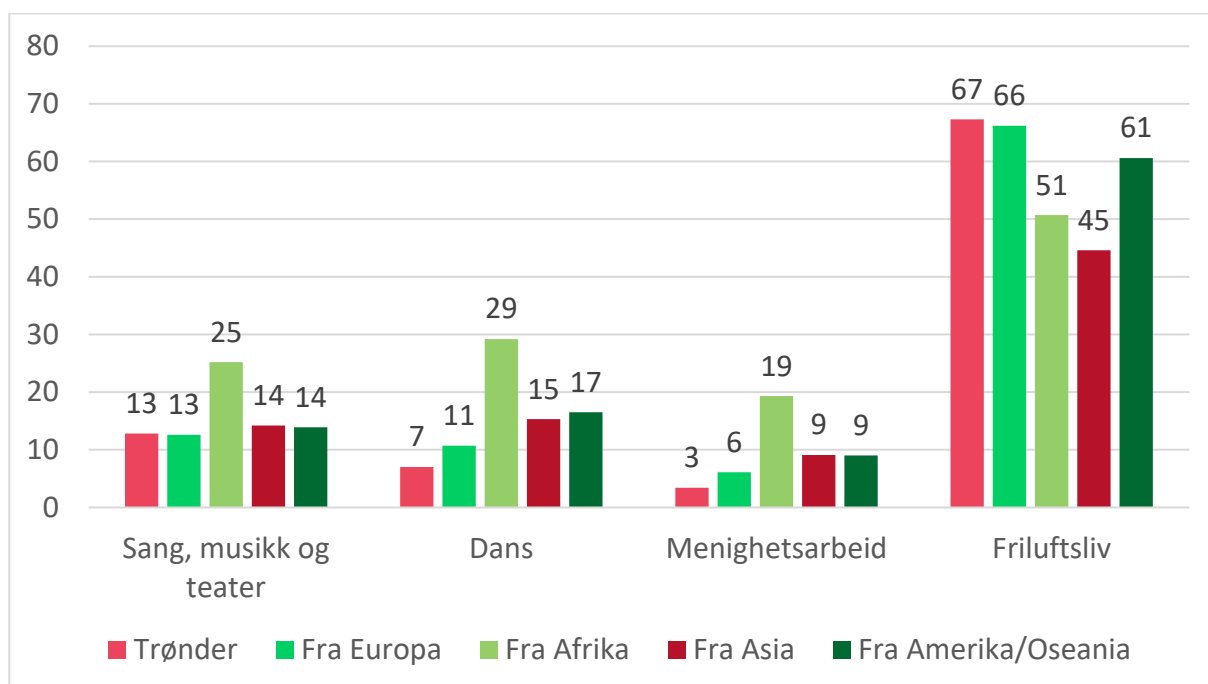

Figur 7. Selv drevet med musikk/sang/teater (andel som svarer en til tre ganger i måneden eller mer) HUNT3 (N=36701) og HUNT4 (N=41312)

I store befolkningsstudier er det en utfordring å få innvandrere til å delta, men i HUNT 4 har nesten 4400 personer med innvandrerbakgrunn deltatt. Utfordringen er at disse fordeler seg på 141 nasjonaliteter, og hovedandelen er personer med fødeland Sverige, Danmark og Tyskland. Gruppert på verdensdeler blir det store nok grupper til å kunne si noe om kulturdeltagelsen basert på landgrupper. Det å benytte seg jevnlig av kirke/bedehus/moske/synagoge er den aktiviteten med personer med fødested i Afrika benytter seg mest av (figur 7). Samtidig ser en også at den relative andelen som går på konsert/kino/teater er høyere blant personer fra Afrika og Amerika/Oseania sammenlignet med "trøndere" og andre fra Europa. Det kan tyde på at personer fra Afrika er relativt mer aktive i kulturaktiviteter knyttet til sang/musikk/teater, dans og menighetsarbeid sammenlignet med alle andre nasjonaliteter (figur 8).

Figur 7. Kulturdeltagelse, fordelt på fødeland (andel som svarer en til tre ganger i måneden eller mer) i HUNT4 (N=41312).

Figur 8. Kulturdeltagelse, fordelt på fødeland (andel som svarer 1-3 ganger i måneden eller mer) i HUNT4 (N=41312).

4.2 Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn, 2016

Over 8000 innvandrere responderte på Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn, og blant dem var 1431 mellom 45 og 66 år mens kun 85 personer var over 66 år. Tabell 1 viser en oversikt over fordeling av svarene til innvandrere over 45 år på utvalgte spørsmål fra Levekårsundersøkelsen i 2016. Over halvparten av respondentene over 45 år i denne spørreundersøkelsen blant innvandrere har vært bosatt i Norge mer enn 20 år. Til tross for at mange har mer enn to tiår med botid i Norge, er det mange som ikke vurderer sine norskkunnskaper til å være ganske eller svært gode. Dette er spesielt utpreget blant innvandrere mellom 67 og 79 år, hvor de fleste har over 20 års botid i Norge samtidig som de oppgir å ikke ha gode norskerferdigheter. De fleste har gode venner der de bor, men bare halvparten av 45-66 åringene omgås gode venner ukentlig. For 67-74 åringene synker andelen til tre av ti. I Norge deltar ca. halvparten av den norske befolkningen i frivillig arbeid i løpet av et år (Levekårsundersøkelsen 2015), mens det å utføre gratisarbeid for en organisasjon, klubb eller forening var relativt lite utbredt blant innvandrerne som besvarte Levekårsundersøkelsen i 2016, og særsilt blant gruppen over 67 år. Datamaterialet viser at regelmessig deltakelse på religiøse møter er mest vanlig i den eldste aldersgruppen, men nokså vanlig for begge aldersgruppene. Litt over halvparten av alle respondentene over 45 år anser sin egen helse til å være god eller svært god. På spørsmålene om (i) *tilhørighet til Norge*, (ii) *fornøyd med livet* og (iii) *om folk stort sett er til å stole på eller at en ikke kan være for forsiktig når en har med andre å gjøre*, skulle respondentene svare på en skala hvor 10 var høyeste mulige score. Angående tilhørighet til Norge og i hvor stor grad man stoler på folk, lå tyngdepunktene av besvarelsene rundt en score på 6, mens på spørsmål om fornøydhet med livet oppga de fleste en score som skulle tilsi at de er meget eller svært tilfredse med livet sitt.

Tabell 1. Kjennetegn blant 1. generasjons innvandrere i Norge over 45 år som deltok i Levekårsundersøkelsen i 2016.

Variabler	45-66-åringer	67-74-åringer
	(N = 1431)	(N = 85)
	Prosentvis andel av respondentene ¹	Prosentvis andel av respondentene ²
Kvinner	40	33
Har over 20 års botid i Norge	55	73
Har ganske eller svært gode norskferdigheter	55	33
Har gode venner der de bor	79	59
Er sammen med gode venner omtrent ukentlig eller oftere	49	27
Har utført gratisarbeid siste 12 måneder for en organisasjon eller forening	17	10
Deltar på religiøse møter én eller flere ganger per måned	32	42
Vurderer sin egen helse i alminnelighet til å være god eller svært god	53	52
	Gjennomsnittsverdi	Gjennomsnittsverdi
Tilhørighet til Norge (skala fra 1 til 10)	5,9	6,3
Fornøyd med livet om dagen (skala fra 0 til 10)	7,9	8,5
Grad av å stole på folk (skal 0 til 10)	6,2	5,8

^{1,2} Respondenter som svarte “vet ikke” og “vil ikke svare”, samt dem som ikke besvarte spørsmålet, er ikke inkludert i prosentutregningene

4.3 Behovskartleggingen

Behovskartleggingen inkluderer en oppsummering av følgende ti tema: Barrierer, betydningen av relasjoner og tillit, kultur som konsument og kultur som deltaker, møte med Norge, språk som barriere og mulighet, andre barrierer, nettverksbygging, eksisterende tilbud, informasjon og kommunikasjon/teknologi.

Innledningsvis i behovskartleggingen tok vi i intervjuene utgangspunkt i spørsmål om organisatoriske og innholdsmessige faktorer for deltakelse. Vi stilte spørsmål om konkrete barrierer og hvilken tilrettelegging informantene så nødvendig for å kunne øke deltakelsen for denne gruppen, samt hvilke typer aktiviteter som var ønsket. Siden det er stor variasjon både i landbakgrunn og botid hos eldre innvandrere i Norge, og mellom individers interesse og engasjement for ulike typer aktivitet og kultur, var ønsket at vi skulle få tilbakemeldinger med stor bredde.

4.3.1 Barrierer for deltakelse

I intervjuene med de ulike informantgruppene finner vi to typer barrierer for deltakelse, organisatoriske og relasjonelle. De organisatoriske barrierene dreier seg om faktorer som økonomi, språk, informasjon og avstand til aktivitetene. De relasjonelle barrierene dreier seg om hvilke vansker de opplevde med å utvikle nye relasjoner, tillit og å bygge et sosialt nettverk de kunne bruke for å komme seg ut og bli en del av samfunnet. Slike relasjonelle barrierer er nødvendigvis verken enkelt kvantifiserbare eller spesifikke for fremmedkulturelle. Som en informant beskrev *"skammen over ensomhet er den samme uansett kultur."*

Disse relasjonelle barrierene springer ut av det en utvidet forståelse av hvilke behov denne gruppen har når det kommer til deltakelse i samfunnet forøvrig, og hvordan kulturarrangement kan benyttes som inkluderingsarena for eldre innvandrere. Innsikten i denne todelingen av barrierer kom først gjennom spørsmål om hvilke aktiviteter som var ønsket eller behov for hos eldre innvandrere. Spørsmålet ga sammenfallende svar fra alle informantene, oppsummert i et umiddelbart svar fra en eldre innvandrer: "Anything!". I alle intervju flyttet informantene fokuset kontant over fra hvilke typer arrangement som var attraktive for eldre med innvandrerbakgrunn og over til behovet for og ønsket om å komme seg ut og i aktivitet i det hele tatt:

"If left alone I will suffer loneliness. Any kind of activity will support us, put us into society, maybe cultural, evolve the mentality of the people and perhaps exchange ideas from both sides."

En ildsjel med lang erfaring fra inkluderingsarbeid beskriver det på følgende måte:

"Se for deg et ektepar fra Libanon. Tenk deg at de blir fløyet inn til Værnes, kjørt inn til en leilighet på Byåsen. Etter tre år har de ikke sett noe annet. Hører om en konsert, men vet ikke hva, hvordan det er der. Hvis de en eneste gang hadde gått med den naboen hadde turen dit betydd mer enn arrangementet."

Flere informanter trekker fram slike elementer av ensomhet og et ønske om og behov for å delta i samfunnet som fundamentet for å forstå hvilke behov mange av de eldre innvanderne har:

"Det de opplever som kommer hit fra andre kulturer - trenger å føle at de trengs. Er det bruk for meg? Er det noe jeg kan bidra med? Ikke bare å bli underholdt, men kan min bakgrunn bli nyttig og bidra til noe?"

"De eldre, – hjemme hadde de status, de ble lyttet til, men hva har de nå? Nå mangler de nettverket og betydningen av deres erfaringer. Men her, – de forsvinner."

Det gjøres en innsats for å inkludere eldre innvandrere, også gjennom kultur, men ifølge flere av informantene er det behov for å stille andre spørsmål og starte andre steder enn slik det ofte jobbes i dag hvis man skal utvikle feltet videre:

"Når jeg besøker (...) sitter de klare med notatbøkene, og spør - hva skal vi lage? De vil ha en oppskrift, en tur, aktivitet. Jeg sier nei, ingen av delene. Da kjører jeg på med at relasjonene bygges nedenfra. Besøke hverandre hjemme etc. Man går ikke bare plutselig på konsert, spagettimiddag uten å ha noen å gå med."

"Er det noe de ønsker seg? Alminnelighet og ordinariet først og fremst. Hilse på folk, være på nivå med folk. Ta imot dem, at det er norske som tar imot dem."

Gjennom intervjuene trådte det fram et tydelig mønster, hvor alle informantene trakk fram den betydningen mellommenneskelige relasjoner spiller som grunnlag for sosial deltakelse. Terskelen for å delta i etablerte kulturaktiviteter oppleves som høy. Behovet for å etablere relasjoner som grunnlag for

deltakelse ble trukket fram som en grunnleggende forutsetning, både for at eldre med innvandrerbakgrunn skal bevege seg inn på kulturarenaer som til vanlig er benyttet av etniske nordmenn, og for arbeidet med å skape nye kulturelle arenaer hvor eldre som har etnisk norsk eller innvandrerbakgrunn kan møtes. Når slik deltakelse var oppnådd, var dette i neste omgang også svært viktig for å utvikle et sosialt nettverk og videre deltakelse. Denne relasjonelle barrieren for deltakelse kommer i tillegg til de mer organisatoriske barrierene som vi forventet å finne i møte med informantene. Mens de relasjonelle barrierene er mer universelle for deltakelse, er det også noen barrierer som er spesifikke for innvandrere.

Betydningen av relasjoner og tillit for kulturdeltakelse

"Hvis man bare kunne fått naboen og den der i tredje etasje til å gå i lag".

Et viktig element som kom fram under intervjuene er betydningen av å etablere tillit hos målgruppen. Denne tilliten beskrives som nødvendig for at målgruppen skal ta valget og delta på nye arenaer de ikke kjenner fra før. I praksis tar dette gjerne form av tillitspersoner som gjennom sin personlige troverdighet kan gå god for at vedkommende kan få en god opplevelse ved å delta, og at det er en arena eller aktivitet som passer for dem. Slike tillitspersoner er viktige for å trekke flere inn på nye arenaer. Disse tillitspersonene kan være familie eller venner, men også enkeltpersoner man har tillit til fra andre arenaer eller lavterskeltilbud for eldre med innvandrerbakgrunn – eksempelvis frivillige organisasjoner, språkkafeer og frivillighetssentraler.

"Man føler seg mer komfortabel med folk man kjenner fra før – sånn er det for alle. Det er litt der det er, man går der man føler seg hjemme. I et sånt prosjekt må man tilrettelegge for at det ikke er farlig."

"How can we come together? You have to ask personally. Like me in (...). (Tillitsperson) contacted some people and so we accepted to go there."

Noen av informantene legger vekt på at slik tillit er ekstra viktig for de eldre innvandrerne:

"Is trust important? Yes yes yes. Young people will come, but grown-ups need to know that you are there."

Slike tillitspersoner avhenger av troverdighet overfor målgruppen. De skaper tillit hos andre ved å gå god for at aktiviteten eller arrangementet vil være en god opplevelse:

"(...) All of us are not going to ask others to come. Because we do not know what will happen. But if it is good, we will say: Hey, this is good, come!"

Flere av informantene trekker også inn at det kan være nyttig å i tillegg involvere nettverket rundt de eldre for å øke tilliten ytterligere. Noen foreslår å involvere pårørendes familie for å styrke tilliten og overkomme barrieren for å ta skrittet ut. Andre mener at yngre personer med samme etniske bakgrunn kan bidra som ambassadører og involvere eldre innvandrere i felles arrangementer:

"En annen barriere er at de kjenner ikke, de er utenfor sin komfortsone, folk som har en solid bakgrunn og er ganske formet allerede. Derfor hjelper det å ha en annen person som er ambassadør for å bringe folk inn, og kontakte pårørende - ikke bare målgruppen. Da blir terskelen litt lavere for målgruppen å komme inn, det er ikke farlig å komme inn, dette er et nettverk å bygge, da åpner det seg."

Men det er ikke alle som har et slikt nettverk med pårørende eller venner som kan bidra til å øke tilliten og stimulere til deltakelse. Noen beskriver også hvordan det er mulig å aktivt gå inn for å skape nye nettverk for de som ikke har:

"(...) hadde en påskesamling med mat og unger skulle finne påskeegg, (...) sa: De som vet hvor det er går dit, de andre møter her en halv time før og så går vi sammen. Hun tok dem med seg, meningsfullt felleskap."

Tillitspersoner og ambassadører kan altså spille en viktig rolle i arbeidet med å åpne dører og trekke målgruppen inn på nye arenaer og aktiviteter. Der folk allerede har et nettverk kan nettverket involveres for å redusere barrierene for å ta skrittet ut. For den gruppen som står uten noe særlig nettverk som kan bidra til å redusere barrierene er det mulig å jobbe med å bygge nye nettverk for deltakelse.

Kultur som konsument og kultur som deltaker

Mens det første spørsmålet handler om å redusere barrierene eldre innvandrere opplever for å ta skrittet ut på nye arenaer og aktiviteter, er det neste spørsmålet hvordan man kan benytte kultur til å skape nettverk for økt inkludering i samfunnet.

Gjennom intervjuene kommer det fram at ikke alle typer kultur oppleves som like inkluderende for målgruppen. Informantene gir uttrykk for at deltakelse i ulike kulturtyper har ulik betydning for dem. Her kan vi dele inn i to typer deltakelse – kulturdeltakelse som konsument og kulturdeltakelse som deltaker. I den første typen ligger typiske kulturarrangement hvor man først og fremst deltar som publikum. Det kan være kino, konsert eller en forestilling av noe slag. I den andre typen finner vi kulturaktiviteter som krever deltakelse, så som kor, danse- eller teaterforestillinger, eller å spille musikk sammen.

I kulturdeltakelse som konsument ligger det i langt mindre grad til rette for nettverksbygging og økt sosial deltakelse. En informant beskriver dette på følgende måte:

"When you go to concerts you go to see, and then you go home. But you do not connect, meet people. In (...) you begin to interfere, that is a good thing."

Følelsen av manglende nettverk, ensomhet og utenforskap kan også forsterkes i arrangement hvor det ikke er elementer av deltakelse mellom de som er der:

"I never go there. Why? Because I am not interested. (...) You know there are friends, they are joking, making music because they know each other but you, you are alone. So I don't go there."

Å delta og skape kultur sammen med andre åpner imidlertid for muligheten til å danne nye vennskapsbånd og sosiale nettverk. Flere av informantene var i denne sammenhengen også veldig positive til frivillig arbeid som en deltakende aktivitet. Det kunne være matlaging, språkopplæring, men også andre måter å bruke sin kompetanse på sammen med andre. Her kunne de også føle seg nyttige og bruke sin kunnskap til å hjelpe andre. Tiltak som tar sikte på å inkludere eldre innvandrere gjennom kultur vil tjene på å fokusere på ulike former for samhandling mellom eldre nordmenn og innvandrere.

4.3.2 Møtet med Norge – særskilte barrierer for deltakelse for eldre med innvandrerbakgrunn

Mens interaksjon og deltakelse er universelle behov og mekanismer har spørsmålet om kultur som inkluderingsarena noen spesifikke utfordringer for målgruppen. Det er viktig å påpeke at deltakelse ikke nødvendigvis innebærer inkludering. Det arrangeres mange sosiale og kulturelle arrangementer hvor etniske grupper samles uten noen særlig deltakelse fra nordmenn. Det er viktig å identifisere disse spesifikke utfordringene som også representerer barrierer for deltakelse. Disse utfordringene er ikke alltid lett å identifisere. En informant opplever det slik at *"People are different – it is difficult to intrude"*. En pårørende med lang botid i Norge sier:

"Innvandrerbakgrunn kompliserer. Hvis jeg kunne hjelpe henne inn slik at hun ble mer integrert, slik at hun kunne klare ting selv, følte mestring og måtte ikke sitte inne, kunne finne og bygge nettverk. Veldig viktig for innvandrere å bygge nettverk, lett å gå i kulturen. (...) livet til foreldrene blir barna."

På spørsmål om hva som trengs for at de skal kunne delta mer svarer en av informantene: *"Nøkkelen til dette landet!"*, et utsagn som sammenfatter mange av de opplevde barrierene i intervjuene. Det å få nordmenn inn i sitt eget nettverk framstår som utfordrende. Flere nevnte at nordmenn er veldig hyggelige, men forventer at det er den andre parten som skal ta kontakt eller initiere en relasjon. Hvis de selv tar kontakt opplever de at de får god respons, men ønsker at også den andre parten må ta kontakt:

"The relationship in the Norwegian society is difficult (...) Norwegian people are very nice and cooperative, however, society anticipates the initiative from the other part – they expect the other side to initiate the relationship."

Hvis kulturaktivitetene skal bidra til å overkomme disse barrierene og til økt inkludering forutsetter dette også at nordmenn deltar på felles aktiviteter og arrangement. Dette oppleves ikke alltid som like enkelt å få til blant ildsjelene og arrangørene:

"I mange tilfeller føler jeg at det er så vanskelig å få nordmenn med på noen ting. Det må planlegges, vanskelig med lavterskel, det er noen kulturelle forskjeller."

"Men folk er opptatt. Det er problemet med vi nordmenn, at vi er så dønn opptatt."

En ildsjel beskriver utfordringer med å få nordmenn til å delta på denne måten:

"Med nordmenn er det som å jobbe med stein noen ganger. Eksempel på norske frivillige i moden alder, de kommer hit og gjør mye ut av seg. Sier - kan kanskje tenke meg en time av uken for å lære noen noe. Skal hjelpe noen stakkarer – men vi har ikke råd til å si nei, de får alltid lov."

Den samme ildsjelen forteller om problemer med å få nordmenn til å involvere seg på måter som bidrar til å skape relasjoner og nettverk:

"Hvorfor begrenser nordmenn seg så mye? Noen begrensinger er feil og misforståelser. Du er ikke sammen med noen i øyenhøyde uten å kjenne din egen tvil, tap og urettferdig behandling. Så lenge vi holder oss til vår egen gruppe kan vi unngå en del ubehag og slippe å kjenne på våre feil. Her på (...) må alle kjenne på sin menneskelighet. Det er det vi har felles."

En pårørende med lang botid i Norge har mer positive erfaringer med å finne felles grunn:

"Kultur er en spennende ting, det bygges i mange år i hver og en av oss. Samtidig er det ikke lett å forandre det. (...) Og da, jeg har prøvd forskjellige kulturer. (...) I første omgang ser man mange forskjeller mellom kulturene. Men etter en stund finner man mange likheter og felles ting. Min mann er fra (by i Norge) og min mor fra (land i Midtøsten) har mange ting til felles som de liker, men som jeg ikke liker. Det er ikke kulturen, men interessen som knytter dem sammen. Da våger man å prøve seg og komme ut av skallet. Hvis utlendinger er en part og nordmenn er en part må begge parter prøve seg. Da kan det være enklere."

I spørsmål om hvordan man kan bryte disse barrierene er svaret enkelt: *"Gjøre ting sammen."*

"Hvis nordmenn er i tvil om hvordan de skal komme i gang med å skape kontakt så er handling totalt fraværende. Heller lag tusen brølere med handling enn å gjemme deg bak formuleringer. Har man begynt å hilse på folk eller har man det ikke?"

Språk som barriere og mulighet

Språk går igjen som en barriere hos alle vi snakker med i intervjuene: *"Det beste er å løse den barrieren som heter språk."*

En informant hadde erfaring med en instruktør som snakket flere språk og var i stand til å trekke med og oversette mellom flere kulturer i gruppa. Informanten var veldig tydelig på fordelene med en multispråklig instruktør for å redusere barrierene for interaksjon mellom deltakerne:

"The key to bring us together, language. Because, if we cannot communicate, (...) cannot bring us together."

Andre trekker fram at språket blir en ekstra barriere for de eldre. Enten fordi de har kommet for sent til å lære seg norsk, eller fordi de mister språket etter at de slutter å jobbe og praktisere norsk i det daglige på arbeidsplassen:

"Det som er litt viktig her er språket. Kan de eldre språket er terskelen mye lavere. Hvis ikke, min mor kom da hun var over 80 med dårlig helse, – lære seg nytt språk er ikke tilfellet."

Men språk blir også av enkelte trukket fram som en mulighet for interaksjon når man først er samlet et sted. I et av intervjuene spurte forskerne i prosjektet: "So barriers to participate – language. Are there others?" Hvorpå informanten svarer at språk ikke er en barriere, men en løsning:

"It's not a barrier – it's a solution."

Informanten beskriver deretter hvordan ønsket om å lære og praktisere mer norsk førte til økt samhandling med de andre i gruppa. Behovet for å lære norsk er en mulighet for interaksjon mellom nordmenn og innvandrere, men også mellom innvandrere med ulik bakgrunn. Deltakerne i gruppa begynte å snakke med hverandre for å praktisere norsk og lære mer. En annen, norskspråklig informant beskriver hvordan han benyttet slike sammenkomster til å praktisere arabisk. Slik knyttet de bånd mer flere i gruppa.

Andre beskriver behovet for å lære norsk som en første døråpner mot det norske samfunnet:

"Etniske grupper trekkes mot hverandre. (...) Men de forstår at det første man trenger for å klare seg i det norske samfunnet er språk. Språk språk språk"

Dette behovet for å lære språket bidrar til at mange søker mot språkkafeene rundt i bydelene, hvor det også foregår rekruttering til ulike typer kulturaktiviteter og lavterskeltilbud. Flere vi snakket med fortalte hvordan de har kommet i kontakt med ambassadører for ulike aktiviteter som har bidratt til å rekruttere og spre informasjon blant interesserte.

Andre barrierer

Andre barrierer som ofte ikke blir trukket fram er også særegne for enkelte deler av den eldre innvandrerbefolkningen, og svært relevante for vår forståelse av målgruppen eldre med innvandrerbakgrunn og den store variasjonen mellom enkeltgrupper og -individer:

"De er helt utslitt, har traume og skader, storrøyker og er så slitne. De som kom 2018 er 4 år mer slitne enn de som kom i 2014. Det tar på å sitte i leir. Ikke alle har kjerring som kan lage mat. Lenge siden de har vært i sitt ess. Opplevd og fratatt."

"Vi kjenner analfabeter som er både 40 og 60 som prøver som bare det å være med og i aktivitet, men som ikke har sjans til å lære språk, systemer og teknologi som kreves."

I dette ligger også at det kan være behov for en utvidet forståelse for hva som faller innenfor eldre-begrepet:

"Mange innvandrere vi treffer i praksis oppfatter seg selv, eller blir oppfattet som eldre mye tidligere, fordi de ikke klarer å tilegne seg det det norske samfunnet krever av språk, motivasjon til å starte livet på nytt og til å lære seg alt det nye... hvis man har flere barn og tradisjon for å ta seg av hus og heim og kanskje blir bestemor når man er 50 så det en del som er eldre mye tidligere enn oss, og som ikke er inkludert eller integrert da."

4.3.3 Nettverksbygging og deltakelse i kulturaktiviteter

På spørsmål om hva man kan gjøre og hvor man kan starte for å bygge relasjoner og deltakelse var svarene også ganske unisone. Det handler om å starte i det små, få folk til å hilse på hverandre i lokalsamfunnet, på bussen, nærbutikken eller i borettslaget. Når man slår av en prat blir man litt kjent og terskelen for å bli med på en aktivitet eller gå inn på en ny arena blir mindre. Særlig borettslagene blir trukket fram som særlig egnet for å komme i kontakt med målgruppen og danne relasjoner som grunnlag for økt deltakelse.

Typen aktivitet er ikke av så stor betydning i første omgang, så lenge aktiviteten inneholder samhandling og interaksjon:

"Man må starte en plass. Jeg hadde startet litt lavterskel, noen aktiviteter man lettere kan få til."

"Bygg nedenfra."

"Start lavterskel, det er nettverksbygging man trenger her."

Flere la vekt på viktigheten av å starte i lokalsamfunnet, både fordi der er det bedre muligheter for å etablere relasjoner og fordi målgruppen er tryggere der. I tillegg kan det være både helsemessige og økonomiske grunner til å unngå å måtte benytte transport for å komme seg ut.

"Ta det ut, gjøre det i en park i nærområdet og invitere dit. Komme og lære deg hvordan du lager mat. Eldre damer er gode på å lage mat, men trenger ikke kunne språket. Eller håndarbeid, trenger ikke språket for å hekle sammen. Kultur er ikke bare å komme og se på teater."

Et annet innspill som flere var inne på handler om å senke terskelen ved å oppsøke kulturaktiviteter i de enkelte etniske miljøene og lære av dem:

"Men det er kanskje en ting som kanskje prosjektet kan tenke på – å identifisere hva som finnes av kulturelle aktiviteter iblant de ned utenlandsk bakgrunn. Hva har de fra før, og så invitere seg inn der bare for å se. De er mer åpne og tar dere imot på egne arenaer enn at de går ut og blir tatt imot av andre. Det er en lavere terskel. Det var lettere for (...) å ta imot nordmenn hos seg enn å gå ut til andre."

Økonomi var et annet punkt som ble nevnt, både i forbindelse med å betale inngang på kulturaktivitetene og til transport for å komme seg dit aktivitetene er. En mer sentral organisatorisk barriere informantene trakk fram er tilgangen på informasjon om det eksisterende kulturtilbudet.

Informasjon

For å få kjennskap til ulike arrangementer og sosiale møteplassene som finnes i kommunen er tilgangen til informasjon viktig for deltakelse. I tillegg er det viktig på hvilken måte informasjonen blir gitt. Som nevnt i forrige avsnitt, finnes informasjon om ulike kulturtilbud for eldre på nettsidene til både Seniorkultur i Trondheim kommune og andre organisasjoner, i papirutgave av "Kulturtilbud for eldre", i aviser og på Facebook.

Behovet for informasjon vil imidlertid være individuelt, og utfordringer når det gjelder å skaffe seg informasjon vil være avhengig av faktorer som blant annet hvilke(t) språk informasjonen gis på; er den kun på norsk, eller finnes den på ulike språk, har man tilgang til sosiale media, digitale hjelpemidler (PC, nettbrett, smarttelefon). Snakker man norsk vil man ha andre behov enn de som har behov for informasjon på sitt eget morsmål.

"De som bor hjemme og har overskudd er et behov som må mettes".

Flere av informantene nevnte at informasjonen er vanskelig å få tak i, og spesielt på et annet språk enn norsk:

"Universell utforming – alle må føle seg velkomne, eksempel også engelsk informasjon og tilrettelagt informasjon, flyers".

"Fant ikke hvor nyttårsfyrverkeriet var før jeg lærte norsk. Vi snakker om informasjon på nett".

På spørsmål om hva som er den beste måten å spre informasjon på svarte de fleste av informantene at informasjon gjennom personlig kontakt/direktekontakt er veldig viktig. At man blir invitert av noen man stoler på:

"Jeg nevner betydningen av personlig rekruttering, du må spørre personlig". "Kontakt hver enkelt person".

"Banke på dører kan man ikke gjøre over alt. Bruke nettverk, be andre fortelle andre".

"Sende representanter til skolen(?), INN (Kvalifiseringscenter for innvandrere), KIA etc."

Ifølge informantene kan informasjonen komme fra personer i ulike organisasjoner, kommunen, BABA, KIA, folk som er i kontakt med mange fra ulike land. Det foreslås å bruke de som allerede er med på noe, og som representerer ulike nasjonaliteter.

"Frivillige organisasjoner kom og informerte om hvordan delta frivillig – likte det godt"

Mye av informasjonen som spres går via jungeltelegrafene:

"Gratisbutikken Te og Tøy – jungeltelegrafene som rekrutterer mange der. En del eldre der".

En informant sier at de ikke har hørt om noe annen aktivitet enn BABA, og den informasjonen kom via KIA. Det ble foreslått at informasjonen må gis på steder der innvandrere går, f.eks. språkkafeer, gjennom innvandrerforeninger og/eller INN (Kvalifiseringssenteret for innvandrere som koordinerer kommunens arbeid med flyktningene mens de er i introduksjonsprogrammet).

"Gi et foredrag om aktiviteter som finnes. Der når man ut til alle aldersgrupper".

Et annet punkt som ble nevnt var at man i tillegg til målgruppen også bør kontakte pårørende.

4.3.4 Kommunikasjon/teknologi

Flere av informantene mener at Facebook er en viktig kilde til informasjon og kontakt. En informant sier at Facebook viser mange arrangementer, men at det er tungt å lære nettbrett når man blir eldre.

"Facebook viser mange arrangementer. Katalogen til seniorkultur skal være fysisk i kanskje 5 år til. Tungt å lære nettbrett når du er gammel".

En av informantene forteller at de fleste innvandrere ikke abonnerer på aviser, men at de har mobiltelefon og kommuniserer via sms. Kommunikasjon via ulike typer teknologi er derfor viktig, og en av informantene forteller også at Google translate er brukt for å kommunisere:

"Google translate er en veldig god ting".

"De brukte google translate til å kommunisere". "Bidro til å knytte relasjoner".

Kommunikasjon via ulike typer teknologi er derfor viktig. En av informantene sier man må også finne de nettsidene der kommunikasjonen foregår, og legge ut informasjon der. For de som ikke er "teknologikyndig" kan det også være nødvendig med hjelp til å komme seg inn på de ulike sosiale mediene, og også få hjelp til å formidle informasjonen videre.

"...om dere finner de nettsidene, og sender informasjon til de der".

"Det er andre generasjoner som lager det, så kontakter man dem og så formidler de videre til målgruppen".

Eksisterende tilbud

Kulturenheten i Trondheim kommune tilbyr et mangfoldig og variert kulturtilbud gjennom Den kulturelle spaserstokken og Seniorekulturs øvrige tilbud. Alle tilbudene presenteres hvert år i katalogen "Kulturtilbud for seniorer", og på Facebook. Enkelte arrangement har fokus på ulike land, som for eksempel "Bosnisk dag" knyttet til markering av den bosniske nasjonaldagen (22.november). Tilbudene er spesielt tilrettelagt for eldre, men arrangementene er åpne for alle, uansett alder.

<https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/07-kultur-og-naring/kulturenheten/seniorkultur/kulturtilbud-for-seniorer-juli-desember-2019-2.pdf>

Gjennom intervjuene i prosjektet ble det nevnt en rekke arrangement, både i regi av Trondheim kommune og andre organisasjoner, som er møteplasser for eldre innvandrere og etnisk norske. Dette prosjektet har ikke hatt som mål å liste opp alle tilbudene som finnes for målgruppa i Trondheim kommune, men vi oppsummerer en del av de eksisterende tilbudene som ble nevnt av informantene i prosjektet.

- Kristent interkulturelt arbeid (KIA).
- Baba: Et internasjonalt kulturtilbud for eldre.
- Transform: En årlig World Music-festival i Trondheim.
- Fargespill: Fargespill Trondheim er et flerkulturelt kunstnerisk prosjekt hvor mer enn 100 barn og ungdom fra 40 nasjoner deltar.
- Språkkafeer flere steder i byen.
- Røde kors: Arrangerer bla. strikkekafe på klubbhuset på Tempe.

- Verdige smil: Gjennom Verdige Smils “Åpent Hus” tilbud er ønsket å oppnå at målgruppen får en raskere integrering i lokalsamfunnet.
- SKUN: Syrisk kvinneorganisasjon for utvikling i Norge.
- Rockheim (allsang en gang i mnd med liveband).
- Caritas: Den katolske kirkes veldedighetsorganisasjon – mat fra ulike land.
- Stammen cafe og bar.
- Biblioteket (der er det PC, aviser, samtaler og et treffpunkt).
- Sjakk, trenger ikke snakke (sjakk er det samme uten språk).
- Innvandrersorganisasjoner og religiøse samfunn.
- Solsnufest.
- Onsdagskaffe.
- Julemarked.
- Språk og kulturfestivalen.
- Aktivitetssentrene for eldre.
- Gratisbutikken Te og Tøy.
- Vaffel og info. Trondheim kommune.
- Livsglede for eldre.
- INN: kvalifiseringssenteret for innvandrere.
- Introduksjonsprogrammet. (Det er i all hovedsak flyktninger og deres familiegjenforente som deltar i introduksjonsprogrammet. Kommunen må fatte vedtak om deltakelse og registrere dette i NIR eller sitt fagsystem. Kommunen vurderer om personen er i målgruppa for ordningen og fatter et vedtak om tildeling av program (eller avslag). Ifølge introduksjonsloven §2 skal kommunen tilby introduksjonsprogrammet til personer som er mellom 18 og 55 år, men kommunen kan vurdere å tilby introduksjonsprogrammet til personer som er over 55 år, men som ellers oppfyller krav til å ha rett på introduksjonsprogram. <https://www.imdi.no/introduksjonsprogram/>

5 Diskusjon

Datainnsamlingen i HUNT4, den fjerde Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag 2017-19, ble avsluttet i februar 2019. Det er alltid knyttet stor spenning til resultatene av slike undersøkelser. Uten å kjenne til utviklingen av helsetilstanden i befolkningene er det vanskelig å drive et effektivt og målrettet folkehelsearbeid, både globalt, nasjonalt, regionalt og lokalt. Vi har observert betydelige endringer i

helserelaterte forhold bare i løpet av de siste tre tiår HUNT har pågått. Dette viser hvor sterkt de rådende levekårene og samfunnsforholdene påvirker oss.

I HUNT-undersøkelsen er friluftsliv er den aktiviteten som både nordmenn og innvandrere rapporterer at de deltar hyppigst i. Prosjektet "Bynatur i det kulturelle Oslo" fra 2018 viser at innvandrere i større grad verdsetter bolignær natur enn sammenhengende skogsområder i marka. Studien viser også at eldre som i løpet av livet har satt stor pris på å være ute i skog og mark, kan oppleve at alderdommen etter hvert setter begrensninger på hvor lange turer de kan gå, og rapporten konkluderer med at det bør løftes fram bostedsnær tilgang til varierte grøntområder som en viktig faktor i folkehelsearbeidet i det multikulturelle samfunnet framover (Skår et al, 2018). Data fra HUNT viser dessuten at innvandrere fra Afrika har høyere deltakelse i de andre kulturaktivitetene som inkluderer sang/musikk/teater, dans og menighetsarbeid enn andre grupper fra Europa, USA, Asia og Trønder.

Alle typer aktiviteter kan gjennomføres uten at nordmenn eller innvandrere møtes. Deltakelse i kulturaktiviteter for den enkelte medfører ikke nødvendigvis inkludering, som forutsetter at nordmenn og innvandrere møtes og samhandler. Det vil derfor være viktig med målrettede inkluderingstiltak som er rettet mot deltagelse i kulturelle møteplasser og aktiviteter. Samtidig ligger det et potensiale for mange kulturelle møtepunkter i å kunne inkludere på tvers av aldersgrupper og etnisk bakgrunn.

Tidligere studier har vist at det å være involvert i en type aktivitet øker sjansen for også være involvert i andre typer aktiviteter (Galenkamp og Deeg, 2016). Samtidig er det rimelig å anta at folk har ulike preferanser for hvilke kulturaktiviteter de ønsker å delta på. HUNT4-resultatene viser at type kulturaktivitet varierer ulikt med alder, der noen typer aktiviteter er mer benyttet blant de eldre og andre for de unge.

Resultatene fra Levekårsundersøkelsen viser at mange godt voksne og eldre innvandre føler de ikke har gode norskkunnskaper. Funnene er relevant informasjon med tanke på inkludering i storfellesskapet og tilrettelegging for deltagelse i kulturaktiviteter for eldre med innvandrerbakgrunn. I en kvalitativ studie blant eldre afrikanske immigranter (de fleste fra Somalia) bosatt i Oslo, ble språkproblemer identifisert som én av de fire hovedbarrierene for deltagelse i organisasjoner med formelle medlemskap (Gele og Harsløf, 2012). En utbredt oppfattelse blant de eldre afrikanske innvandrerne i denne studien var at det ikke lar seg gjøre å være medlem i frivillige organisasjoner hvis man ikke behersker norsk. Intervjuene i dette prosjektet

viser at dårlige norskerferdigheter går igjen som en av de viktigste barrierene for inkludering og deltakelse i det norske samfunnet generelt, og i kulturaktiviteter spesielt.

Mangel på tillit til organisasjoner bidrar til å demotivere eldre fra å delta i samfunnsrelevante aktiviteter og organisasjoner (se f.eks. Gele og Harsløf, 2012). Det er uheldig og da spesielt med tanke på at de fleste informantene i den kvalitative studien sa de hadde vært aktive medlemmer i frivillige organisasjoner i sitt opprinnelsesland. Levekårsundersøkelsene i Norge (fra 2015 og 2016) viser at tilliten til andre mennesker, såkalt mellommenneskelig tillit, er lavere blant innvandrerne enn i befolkningen generelt (Vrålstad og Wiggen, 2017). Tillit framkommer også som en sentral faktor for deltakelse i kulturaktiviteter i intervjuene i dette prosjektet. Når vi vet at innvandrere generelt har lavere tillit til medmennesker enn nordmenn, kan dette også tyde på at det må legges vekt på tillitsbyggende tiltak ved utarbeidelsen av kulturtilbud.

Helsemessige utfordringer kan dessverre være en viktig årsak til lav deltagelse blant mange eldre personer (Galenkamp og Deeg, 2016). Totalt sett i Levekårsundersøkelsen blant innvandrere i 2016 var det 73 % som vurderte sin egen helse i sin alminnelighet til å være god eller svært god, og til sammenligning var det 83 % i Levekårsundersøkelsen blant nordmenn generelt i 2015. Alder og kjønn skiller mer mellom god og dårlig helse blant innvandrerne enn i befolkningen i sin helhet (Vrålstad og Wiggen, 2017). Blant innvandrere over 45 år er det i overkant av halvparten som oppgir egen helse til å være god eller svært god (se tabell i resultatkapitlet av denne rapporten). Det kan altså være en god del eldre innvandrere som opplever begrensninger for kulturell deltagelse som en følge av sin helsetilstand. Det kommer også fram i intervjuene at helsemessige aspekter påvirker hvordan man må tenke kulturtilbud for deler av den eldre innvandrerbefolkningen.

Ett av hovedfunnene i vårt prosjekt er behovet for relasjonsbygging for at eldre innvandrere skal ta skrittet ut og delta på nye aktiviteter og arenaer enn de gjør i dag. Dette er en universell utfordring som gjelder for både nordmenn og innvandrere. Samtidig er det slik at innvandrere føler seg gjennomgående mer ensomme sammenlignet med hele befolkningen. Blant voksne innvandrere (generelt) oppgir 10 prosent å være ganske eller veldig mye plaget av ensomhet de siste 14 dagene (Vrålstad og Wiggen, 2017). På spørsmål om de er sammen med gode venner omtrent ukentlig eller oftere, ser det ut til å være en markant nedgang blant innvandrere som er over 66 år. Et positivt funn er imidlertid at innvandrerne generelt oppgir å være tilfreds med livet, og denne oppfattelsen ser ikke ut til å bli redusert med årene. Behovet for tiltak

for å styrke menneskelige relasjoner for å ha noen å gå sammen med, og for å redusere tillitsbarrieren er kanskje enda større blant eldre innvandrere enn i befolkningen for øvrig.

Det er skrevet lite om kultur som inkluderingsarena. De studiene som er gjort så langt fokuserer på inkludering av barn og unge og peker i likhet med våre funn også på betydningen av etablering av relasjoner og tillit for at slike tilbud skal lykkes. Haugsevje et al. (2016) skriver at en forutsetning for å bruke kultur som inkluderingsarena må være at brukerne har et minimum av interesse for musikk eller andre kulturuttrykk. For å rekruttere ungdommene kreves det riktig balanse mellom sosialt samvær og kulturaktivitet. Samtidig peker de på at å operere med lave terskler med tilsvarende lave eller ingen krav til deltakerne reduserer også mulighetene for å skape substansielt innhold i et tilbud. Riktig balanse mellom hending og kulturaktivitet er en forutsetning for suksess.

"De uformelle samtalene mellom kulturarbeidere og ungdom, og ungdommene imellom, i sofaen eller ved kaffemaskinen danner grunnlaget for å bli kjent med hverandre, for å skape trygghet og tillit nok til at man kan være seg selv, for å skape ideer og initiativ. Alt dette er igjen grunnlaget for at aktivitetstilbudet på huset er relevant og interessant for dem det er til for." (Haugsevje et al. 2016).

Vaagland (2017) benytter teorien til amerikanske sosiologen Putnam for å studere hvordan kulturtilbud kan brukes som virkemiddel i arbeidet med integrering av flyktninger og innvandrere gjennom en casestudie av Kulturskolen i Ås. Putnam fremhever betydningen av sivile organisasjoner og foreninger for å skape sosial kapital i et samfunn. Organisasjonene er brobyggere og dyrker samhandling og økt tillit mellom personer som ikke tidligere har møttes. Vaagland ser på kulturskolen som en sivil organisasjon med potensiale for inkludering gjennom sine egenskaper. Det musikalske samspillet gir også potensiale for sosial interaksjon, og deltakerne i studien legger vekt på betydningen av en slik sosial dimensjon hvor man kan møtes og få venner. Det sosiale beskrives som like viktig som det kulturelle. Selv om disse studiene fokuserer på en yngre målgruppe så vektlegger også disse viktigheten med å kombinere sosial interaksjon med kulturaktiviteten for å lykkes. Tilbakemeldingene fra informantene i vår studie sier det samme: fra vår studie viser det samme der typen aktivitet er ikke av så stor betydning i første omgang, så lenge aktiviteten inneholder samhandling og interaksjon. Det er viktig å etablere tillit.

Vår studie viste også at det er viktig å legge vekt på informasjon, sted aktivitetene gjennomføres (lokalsamfunnet) og kostnader. Dersom kulturaktivitetene skal bidra til økt inkludering forutsetter det også

at nordmenn deltar på felles aktiviteter og arrangement. For de som ikke kan språket vil det også være viktig at kulturtilbudene formidles på ulike språk og gjennom flere ulike kanaler som inkluderer både sosiale medier og personlig kontakt.

6 Oppsummering og anbefalinger

I den tredje og fjerde **Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag** (HUNT3, 2006-08 og HUNT4, 20017-19) ble spørsmål om kulturdeltagelse for første gang inkludert i spørreskjemaet. For hele datamaterialet uten inndeling i alder, kjønn eller etnisitet er friluftsliv den aktiviteten som flest deltar på 1-3 ganger i måneden eller mer. Men både foreningsvirksomhet, konsert/teater/kino er aktiviteter som mange driver med. Det er klare trender i alder og type aktivitet, der personer over 50 år går på museum/kunstutstilling, mens konsert/kino/teater er en typisk aktivitet for personer under 30 år. Samtidig ser en tendens til at konsert/kino/teater er aktiviteter som eldre over 60 år deltar mer på nå enn for 10 år siden. Musikk, sang/teater bedrives jevnlig i alle aldergrupper og fordeler seg jevnt i hele livsløpet, med en tydelig økning i andelen blant eldre (over 60 år) i HUNT4.

I HUNT4 har nesten 4400 personer med innvandrerbakgrunn deltatt. Disse fordeler seg på hele 141 nasjonaliteter, og på grunn av få respondenter fra mange av landene er kulturdeltagelse gruppert på verdensdeler. Personer med fødested i Afrika benytter seg mest av kirke/bedehus/moske/synagoge. Samtidig ser en også at den relative andelen som går på konsert/kino/teater er høyere blant personer fra Afrika og Amerika/Oseania sammenlignet med "trøndere" og andre fra Europa. Det kan tyde på at personer fra Afrika er relativt mer aktive i kulturaktiviteter knyttet til sang/musikk/teater, dans og menighetsarbeid sammenlignet med alle andre nasjonaliteter.

Levekårsundersøkelsen i 2016 omfattet over 8.000 innvandrere i alderen 16 til 74 år fra tolv av de største innvandringslandene i Norge. Blant de som svarte på spørreskjemaet (og som besvarte de spørsmålene vi benyttet) var 1431 personer mellom 45 og 66 år mens kun 85 personer var over 66 år. Over halvparten av respondentene over 45 år hadde vært bosatt i Norge mer enn 20 år. Til tross for dette, var det mange som ikke vurderer sine norskkunnskaper til å være ganske eller svært gode. Også blant innvandrere mellom 67 og 79 år, der de fleste har over 20 års botid i Norge, oppgir ikke å ha gode norskkunnskaper. De fleste har gode venner der de bor, men bare halvparten av 45-66 åringene omgås gode venner ukentlig. For 67-74 åringene synker andelen til tre av ti. Å utføre gratisarbeid for en organisasjon, klubb eller forening var

relativt lite utbredt blant innvandrerne som besvarte Levekårsundersøkelsen, og særskilt blant gruppen over 67 år. Regelmessig deltagelse på religiøse møter er mest vanlig i den eldste aldersgruppen, men også vanlig for de yngre aldersgruppene. På spørsmålene om (i) *tilhørighet til Norge*, (ii) *fornøyd med livet* og (iii) *om folk stort sett er til å stole på eller at en ikke kan være for forsiktig når en har med andre å gjøre*, svarte respondentene på en skala hvor 10 var høyeste mulige score. Angående tilhørighet til Norge og i hvor stor grad de stoler på folk, lå de fleste besvarelsene rundt en score på 6, mens i forhold til fornøydhet med livet oppga de fleste en score som skulle tilsi at de er meget eller svært tilfredse med livet sitt.

I **behovskartleggingen** snakket informantene om kulturdeltakelse på to hovedarenaer: Kulturarrangement hvor man først og fremst deltar som publikum (konsument), som for eksempel kino, konsert eller en forestilling. I den andre typen finner vi kulturaktiviteter som krever deltagelse, som kor, spille musikk sammen, danse- og teaterforestillinger, lage mat sammen, strikke- og hekleklubber. I kulturdeltakelse som konsument ligger det i langt mindre grad til rette for nettverksbygging og inkludering. Barrierer for deltagelse i kulturaktiviteter (og andre aktiviteter) kan også deles i to hovedtyper: De organisatoriske barrierene dreier seg om faktorer som økonomi, språk, informasjon og avstand til aktivitetene. De relasjonelle barrierene handler om hvilke vansker som oppleves med å utvikle nye relasjoner, tillit og å bygge et sosialt nettverk for å komme seg ut og bli en del av samfunnet.

Informantene trakk fram betydningen av mellommenneskelige relasjoner som grunnlag for sosial deltagelse, og at terskelen for å delta i etablerte kulturaktiviteter oppleves som høy for mange. For at eldre med innvandrerbakgrunn skal delta på nye arenaer de ikke kjenner fra før, ble betydningen av å etablere tillit hos målgruppen trukket fram. Dette kan være å involvere familie, venner, enkeltpersoner man har tillit til fra andre arenaer (eks. frivillige organisasjoner, språkkafeer og frivillighetssentraler). Dersom kulturaktivitetene skal bidra til å overkomme disse barrierene og til økt inkludering forutsetter dette også at nordmenn deltar på felles aktiviteter og arrangement. Dette oppleves ikke alltid som like enkelt å få til.

Å kunne det norske språket går igjen som en av de viktigste barrierene for inkludering og deltagelse i det norske samfunnet generelt, og i kulturaktiviteter spesielt. Intervjuene viste også at det ikke er type aktivitet som fremheves som det viktigste, men ønske om aktiviteter som gir en følelse av å kunne bidra/være nyttig i samfunnet. I tillegg er det ønske om lavterskel tilbud gjennom felles møteplasser, gjerne i nærområdet der folk bor, og som ikke trenger å være kostbare.

Det finnes i dag en rekke kulturtilbud i Trondheim kommune, både i regi av kommunen selv, av frivillige organisasjoner og andre. De ulike tilbudene kan klassifiseres både som lavterskel og med en høyere terskel å delta på. Flere informanter mente imidlertid at eksisterende tilbud ikke var godt nok kjent. For å få kjennskap til møteplasser og ulike arrangement som finnes er tilgangen til informasjon viktig for deltakelse. Dersom informasjonen skal nå ut til målgruppen må informasjonen gis på flere ulike måter i forhold til språk, type sosiale media, personlig kontakt/skriftlig.

Relasjoner, tillit og nettverksbygging

- Informantene trakk fram betydningen av mellommenneskelige relasjoner som grunnlag for sosial deltakelse, og for at eldre med innvandrerbakgrunn skal delta på nye arenaer, er det viktig å etablere tillit hos målgruppen. Det vil derfor være viktig å involvere familie, venner og/eller enkeltpersoner man har tillit til fra andre arenaer (eks. frivillige organisasjoner, språkkafeer og frivillighetssentraler).
- Mange innvandrere har ikke noe nettverk som kan bidra til å senke terskelen for å delta på nye arenaer og arrangementer. Det bør også etableres tiltak med formål å styrke nettverket rundt eldre som trenger ekstra sosial støtte til å komme seg ut på etablerte tiltak.
- Dersom kulturaktivitetene skal bidra til økt inkludering forutsetter dette også at nordmenn deltar på felles aktiviteter og arrangement.

Kultur som konsument og kultur som deltaker

- Målgruppen består av personer med ulik bakgrunn, funksjonsnivå, interesser og (helse)utfordringer, og tilbudene bør derfor også være mangfoldig.
- Kulturarrangement hvor man først og fremst deltar som publikum (konsument) er for eksempel kino, konsert eller en forestilling. I den andre typen finner vi kulturaktiviteter som krever deltakelse, som for eksempel kor, spille musikk sammen, danse- og teatergrupper, lage mat sammen, strikke- og hekleklubber. I kulturdeltakelse som konsument ligger det i langt mindre grad til rette for nettverksbygging og økt inkludering i det norske samfunnet. Det bør derfor legges til rette for kulturtilbud som fremmer aktiv deltakelse, møter og samhandling mellom nordmenn og innvandrere på likt nivå. Frivillig arbeid kan også være en slik type deltakende aktivitet.

Lavterskeltilbud

- Terskelen for å delta i etablerte kulturaktiviteter oppleves som høy for mange. Det er ikke type aktivitet som fremheves som det viktigste, men aktiviteter som gir mulighet til å delta, eller følelsen av å kunne bidra/være nyttig i samfunnet, bør etableres. Det bør derfor legges til rette for tilbud med lav terskel for deltakelse gjennom felles møteplasser, gjerne i nærområdet der folk bor (som for eksempel grilling/konserter/aktiviteter i park/nærområde).

Organisatoriske forhold

- Organisatoriske faktorer dreier seg blant annet om språk, tilgang til informasjon, økonomi og avstand til aktivitetene.
- Å kunne det norske språket går igjen som en av de viktigste barrierene for inkludering og deltakelse i det norske samfunnet generelt, og i kulturaktiviteter spesielt. Mange eldre innvandrere snakker ikke norsk, og informasjonen må derfor gis på flere ulike språk.
- For å få kjennskap til møteplasser og ulike arrangement som finnes er tilgangen til informasjon viktig for deltakelse. Dersom informasjonen skal nå ut til målgruppen må informasjonen gis på flere ulike måter i forhold til språk, type sosiale media, personlig kontakt/skriftlig, og må finnes oversiktlig på gode kommunale nettsider. Dette gjelder både eksisterende tilbud, og for framtidige tilbud som skal utvikles.
- Dersom kulturtilbud legges til steder som krever tilgang til transport må det legges til rette slik at det blir mulig å komme seg til aktiviteten på en hensiktsmessig måte. Tilbakemeldingene i prosjektet gikk imidlertid mest mot at det er et behov for å gjennomføre aktiviteter i lokalsamfunnet eller nærområdet hvor transport blir mindre relevant, og hvor behov for nettverksbygging blir desto mer sentralt.
- Det finnes i dag en rekke kulturtilbud i Trondheim kommune, både i regi av kommunen selv, av frivillige organisasjoner og andre. En koordinering av aktiviteter mellom kommune og frivillige organisasjoner ville kunne styrke og gjort de ulike tilbudene bedre kjent.

Kunnskapsbehov

- Forskning på kulturdeltakelse og eldre innvandrere er begrenset, og det er behov for mer kunnskap om temaet. Det er behov for mer forskning om både organisatoriske versus relasjonelle barrierer for deltakelse i kulturaktiviteter, kunnskap om hvilke nye løsninger som kreves for motivasjon for deltakelse i kulturtilbud og iverksettelse og evaluering et kulturtilbud for eldre med innvandrerbakgrunn.

7 Videre arbeid i et hovedprosjekt

Overordnet mål for dette forprosjektet har vært å utvikle ny kunnskap og nye forslag til hvordan skape gode kulturelle møteplasser mellom eldre med innvandrerbakgrunn og etnisk norske eldre der felles kulturaktiviteter skal bidra til økt inkludering av i lokalsamfunnet.

Prosjektet vil tas videre i et hovedprosjekt, som bygger på resultatene fra dette forprosjektet. I hovedprosjektet foreslås det å jobbe videre med organisatoriske versus relasjonelle barrierer for deltakelse, skillet mellom betydningen av å delta i kulturtilbud som konsument og som deltaker og iverksette og evaluere et kulturtilbud for eldre med innvandrerbakgrunn. Kulturtilbudet kan inkludere både nye forbedrete tjenester, forbedringer i kulturtilbudet og tilgjengelighet til tilbudene. Målet er å øke inkludering av eldre innvandrere i lokalsamfunnet, og resultere i en forbedring av brukernes helse og livskvalitet.

Prosjektet tar sikte på å søke midler til et fremtidig hovedprosjekt gjennom RFF Midt eller Norges Forskningsråd.

8 Referanser

Brunborg H (2012). Vi blir 5 millioner innbyggere. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Brunborg H (2013). Hvor mange innvandrere er det – og blir det – i Norge? Samfunnsspeilet 27(3): 2-9.

Cuypers K, Krokstad S, Holmen TL, Knudtsen MS, Bygren LO, Holmen J (2012). Patterns of receptive and creative cultural activities and their association with perceived health, anxiety, depression and satisfaction with life among adults: the HUNT study, Norway. Journal of Epidemiology and Community Health. 66(8):698-703

Haugsevje ÅD, Hylland OM, Stavrum H (2016). Kultur for å delta - Når kulturpolitiske idealer skal realiseres i praktisk kulturarbeid. Nordisk kulturpolitisk tidsskrift, 01 / 2016 (Volum 19).

Holmen J, Espnes GA, Håpnes O, Rangul V, Svebak S, Sørensen T, Theorell T (2016). Jakten på helsefremmende faktorer i epidemiologisk forskning: Eksempler fra Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT). Norsk Epidemiologi; 26 (1-2): 125-137.

Holmen J, Nguyen C, Håpnes O, Rangul, Espnes GA (2016). Kultur og helse i HUNT – En metodeevaluering. Norsk Epidemiologi, 26(1-2).

Holmøy A, Wiggen KS (red.) (2017). Levekårsundersøkelsen blant personer med innvandrerbakgrunn 2016. Dokumentasjonsrapport. SSB-rapport 20/2017.

Integrerings- og Mangfoldsdirektoratet, IMDi, 2017.

Kunst JR, Thomsen L, Sam D, Berry JW (2015). “We Are in This Together” Common Group Identity. Predicts Majority Members’ Active Acculturation Efforts to Integrate Immigrants. 41(10): 1438-1453.

Galenkamp H, Deeg DJH (2016). Increasing social participation of older people: are there different barriers for those in poor health? Introduction to the special section. Eur J Ageing, 13:87–90.

Gele AA, Harsløf I (2012). Barriers and Facilitators to Civic Engagement Among Elderly African Immigrants in Oslo. J. Immigrant Minority Health, 14: 166-174.

Jaastad L (2011). Kulturdeltakelse og helse. Den kulturelle spaserstokken, arena for kulturell deltakelse for seniorer i Trondheim kommune. Rapport 2011/1. Senter for helsefremmende forskning, NTNU/HiST.

Jaastad L (2012). Den kulturelle dørstokkmila. Et bidrag til kartlegging av kultur- og fritidsinteresser blant hjemmeboende menn i alderen 70+ i Trondheim kommune. Rapport 2012/01. Senter for helsefremmende forskning, NTNU/HiST.

Knudtsen MS, Holmen J, Håpnes O (2005). Kulturelle virkemidler i behandling og folkehelsearbeid. Tidsskr Nor Lægeforen 125:3434-6.

Kvale S, Brinkmann S (2015). Interviews learning the craft of qualitative research interviews (3rd Edition ed.). Los Angeles: Sage Publications.

Løkken BI, Rangul V, Merom D, Ekholm O, Krokstad S, Sund ER (2018). Are Playing Instruments, Singing or participating in Theatre Good for Population Health? Associations with Self-Rated Health and All-Cause Mortality in the HUNT (2006–2008), Norway. I: Music and Public Health – A Nordic Perspective: Springer Nature. ISBN 978-3-319-76239-5

Løkken BI, Merom D, Sund ER, Krokstad S, Rangul V (2019). Cultural participation and all-cause mortality: An 8-year follow-up in the HUNT Study, Norway. Submitted. Journal of Epidemiology and Community Health.

Skår M, Rybråten S, Øian H (2018). Bynatur i det kulturelle Oslo. NINA Temahefte 72. www.nina.no

Syse A, Dihn QP (2014). Befolkningsframskrivinger 2014-2100: Dødelighet og levealder Økonomiske analyser 4/2014.

Trondsen JK (2015). Kultur for helse. Trondheim kommune, Kulturenheten/SINTEF.

Vrålstad S, Wiggen KS (red.) (2017). Levekår blant innvandrere i Norge 2016, SSB-rapport 13/2017.

Vaaglund, M (2017). Kulturtilbud som metode for integrering av fremmedkulturelle. Hvordan og hvorfor bruke kulturtilbud som integreringsmetode? Masteroppgave, Universitetet i Agder.

WHO (1986). Ottawa-charteret.

Teknologi for et bedre samfunn

www.sintef.no